Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 236 (10528) / 1977 чылдың октябрь 7, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Октябрь 6-да, эртенгиниң 10 шакта, Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң ийи аңгы хуралы үргүлчүлээн.

Депутаттар Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелин болгаш ону бүгү улустуң чугаалажып көргениниң түңнелдерин чугаалажырын үргүлчүлээннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок чедиги сессиязы

ЧОН—КОНСТИТУЦИЯНЫҢ ЧАЯАКЧЫЗЫ

Улуг Октябрьның 60 чылының бүдүүзүнде Советтер чуртунга үениң эң улуг болуушкуну болган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының Москвада болуп турар ээлчег чок чедиги сессиязы күрүнениң Үндезин Хоойлузун чугаалажып турар.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелиниң дугайында айтырыгны октябрь 5-те депутаттар Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң ийи аңгы хуралдарында чугаалажып көөрүн уламчылааннар. Сессияга эш Л. И. Брежневтиң бүгү талалыг үндезилеттинген, ханы утказыг илеткелиниң оларга онза сонуургалды болдурганының дугайын санал бергеннер чугаалаан. Совет күрүнениң 60 чыл дургузунда хөгжүлдезиниң анализин улуг сорук кииричи болгаш мобилизакчы күш-биле илеткелде берген, сайзыраңгай социализмниң алыс утказын бүгү тала-биле ажыткан, совет тургузугнуң эгээртинмес күштерин болгаш аргаларын илереткен.

Конституция төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көөрү барык дөрт ай дургузунда уламчылап келген. Аңаа 140 муң хире кижи—бистиң чуртувустуң чогуур назылыг чонунуң бештиң дөрт кезиинден ажыг кижи киришкен. Ажылчы чоннарның туруп көрбээн идепкейлиг чоруун демдеглевишаан, эш Л. И. Брежнев «бүгү совет улус бодунуң күрүнезиниң Үндезин Хоойлузунуң ёзулуг тургузукчузу болган» деп онзалап демдеглээн.

Сессияның бүдүүзүнде Конституция комиссиязының киирип келгени Үндезин Хоойлуну колдуунда чүүлдүг деп көрген СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирин совет кижилер улуг сорук кириишкини-биле утказаннар. Конституция төлевилелин Кремльге чугаалажып көрүп тура, депутаттар ол төлевилел совет кижилерниң күзелин болгаш ынакшылын илередип турар деп онзалап демдеглээннер. Соңгукчуларның чаңгыс аай чагыын күүсетпишаан, улустуң бүрүн эргелиг төлээлекчилери чедип алдынган чүүлдү быжыглап турар, коммунистиг тургузуушкунну улам ынай калбартып чорударынга перспективаны ажыдып турар чурттуң Үндезин Хоойлузун хүлээп алыр деп саналын бергеннер.

Эвилел Совединиң хуралы

Эвилел Совединиң эртенги хуралы Кремльдиң Улуг ордузунга 10 шакта ажыттынган.

Эштер **Л. И. Бежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, Г. В. Романов, М. А. Суслов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, Я. П. Рябов** оларны депутаттар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкынны-биле утказаннар.

Эвилел Совединиң Даргазы, депутат **А. П. Шитиков** хуралды даргалаан.

Азербайджанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, депутат **Г. А. Алиев** ССРЭ-ниң Дээди Совединиң амгы сессиязы бистиң чуртувустуң чыл демдеглелинге шылгараңгай болуушкун кылдыр кирер деп медеглээн. Бодунга бистиң улузувустуң 60 чылдың маадырлыг оруун, делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнениң байлак дуржулгазын, совет ниитилелдиң кончуг улуг чедиишкиннерин сиңниктирген ССРЭ Конституциязын хүлээп алыр—төөгүлүг эң улуг актыны сессия боттандырып чорудар. ССРЭ-ниң чаа Конституциязы—сайзыраңгай социализмниң ёзулуг манифези болур. Сессияга бодунуң илеткелинге эш Л. И. Брежнев Үндезин Хоойлунуң төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көргениниң түңнелин үндүрген, саналдарның, чазалгаларның күзээшкиннерниң бүгү талалыг анализин берген болгаш оларның Конституция комиссиязының кайы хире кызымак болгаш хүндүткел-биле чугаалажып көргенин көргүскен.

Эң эгезинге большевиктер партиязының тургаңы Улуг Октябрьның херээн ССРЭ-ниң чаа Конституциязы уламчылаан деп, депутат чугаалаан. Бистиң күрүневисте партияның удуртукчу ролюнуң дугайында чаа Конституцияның чүүлүн Азербайджанның ажылчы чоннары изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле утказан. Ол чүүл бүгү совет кижилерниң күзелинге долузу-биле дүүшкек.

ССРЭ-ниң ленинчи даштыкы политиказының сорулгаларының болгаш принциптериниң дугайында тускай эгени Конституция төлевилелинде кииргениниң чугулазын оратор демдеглээн. Тайбыңны камгалап арттырары болза амгы үениң эң чугула сорулгазы, бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тудуп тургузарының, делегейниң социалистиг системазының хөгжүлдезиниң, улустарның тайбың болгаш социал депшилге дээш шимчээшкининиң эң чугула негелдези болур.

Азербайджанның төлээлекчизи ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алырын саналдаан.

Бо хүн бис совет улустуң амыдыралында төөгүлүг улуг үеде—ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алыр деп турар үеде чурттап турар-дыр бис деп, ССРЭ-ниң прибор тудуунуң, автоматизация болгаш башкарылга системаларының херекселдериниң министри **К. Н. Руднев** медеглээн. Ол чорук биске, ажылчын ангының, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның, чурттуң бүгү националдарының болгаш биче улустарының бүзүреттарикчилеринге, бистиң чуртувуста социалистиг сайзыраңгай ниитилелдиң тургузукчуларының улуг күш-ажылын угаап билип алырын болгаш 60 чыл бурунгаар В. И. Ленинниң төлевилеп тургускан алыс сорулгазын—коммунизм тургузуушкунунуң оруунга келир үеде кылыр чүүлдерниң программазын бадылаарын хүлээндирип турар.

Ол-ла бодал Тула областың Щекинск районунда «Новая жизнь» колхозтуң даргазы депутат **Н. М. Семеновтуң** саналында база бар болган. Чаа Конституция бүгү ажыл-иштчилерниң күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи идепкейлиг чоруунуң өзүлдезинге күчүлүг идиг болган деп, ол медеглээн.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының чаяакчызы бүгү совет улус болган деп, ораторлар онзалап демдеглээннер. Бүгү совет кижилерниң коллективтиг угааның болгаш коллективтиг тура-соруун илереткен ол эң чугула документини СЭКП ТК-ның, ооң Политбюрозунуң дорт удуртулгазы-биле ажылдап кылган, ону тургузарынга үнелеп четпес салыышкынны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Конституция комиссиязының Даргазы эш Л. И. Брежнев боду киирген.

Чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң күчүлүг дүргедедикчизи болза хөй миллион кижилерниң социалистиг чарыжы, чогаадыкчы идепкейлиг чоруу, инициативазы, күш-ажылчы энтузиазмы болур деп, ВЦСПС-тиң даргазы депутат **А. И. Шибаев** демдеглээн. Ол чорук Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдурган чарышта онза күштүг-биле илереттинген. Чаа Конституцияның төлевилелинде күш-ажылчы коллективтерниң ролюн бедик-биле көдүрген деп, депутат медеглээн. Ылап-ла күш-ажылчы коллективтерде хөй миллион ажылчы чоннар социалистиг демократияның үндезиннерин шиңгээдип ап, улуг хемчээлдиг, күрүне ёзузу-биле угаап билиринге өөренип ап турар. Чаа Үндезин Хоойлунуң төлевилелин чугаалажып турарының үези ону онза илдени-биле бадыткаан. ВЦСПС күрүне органнары-биле кады ажылчы чоннарның чазалгаларын кичээнгейлиг өөренип көрзүн деп, эш Л. И. Брежневтиң саналын профэвилелдер долузу-биле деткип турар болгаш хүлээп ап турар. Ажыл-херекчи чаңгыс-даа санал бүрүзүн кичээнгейге алган турары чугула.

Профэвилелдерниң хөй миллион кежигүннериниң өмүнээзинден ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алыр дугайында саналды ол иени-биле деткээн.

Чаа Конституция социалистиг күрүнениң 60 чыл дургузунда туруп келген үезиниң иштинде совет улустуң улуг чедиишкиннерин илереткен болгаш быжыглаан деп, Магнитогорскиниң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының директору депутат **Д. П. Галкин** чугаалаан.

Чаа Конституцияда бистиң экономиквыстың хөгжүлдезиниң үндезин принциптерин хоойлу ёзугаар бадыткап тургусканы деп, Д. П. Галкин чугаалаан. Ол принциптерни Коммунистиг партия социалистиг тургузуушкуннуң бүгү үезинде ажылдап кылып келген болгаш сайзыраңгайжыткан. Үндезин Хоойлунуң төлевилелиниң 15-ки чүүлүнүң сөзүн ылавылаарын болгаш ССРЭ-ниң чаа Конституциязын бадылаарын депутат саналдаан.

Таджикистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары депутат **Д. Расулов** бүгү совет кижилер-биле бир дөмей республиканың ажылчы чоннары дүүн эш Л. И. Брежневтиң тодаргай болгаш ханы утказыг илеткелин улуг кичээнгей-биле болгаш улуг сонуургал-биле дыңнаан деп медеглээн. Илеткелдиң сөс бүрүзү, Конституция төлевилелиниң чүүл бүрүзү улустуң бодалдарын болгаш күзелдерин илередип, чүректи өөртүп, ынак Төрээн чурттуң улам ынайгы чечектелиишкинин, коммунизмниң тиилелгезин дээш күш-ажылчы чаа чедиишкиннерже кыйгырып турар деп олар боттарының харыыларынга чаңгыс эп-сеткил-биле медеглеп турар.

Конституцияның төлевилелинде ниитилел амыдыралында Коммунистиг партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюн, тайбыңга ынакшылдыг даштыкы болгаш иштики политиканың ленинчи принциптерин, социалистиг улуг чаартылгаларны, амыдыралдың совет хевириниң, социалистиг демократияның чайгынапчак онзагай чүүлдерин, хамааты эргелерни болгаш хүлээлгелерни—совет кижи бүрүзүнге чоок болгаш үнелиг бүгү чүүлдерни илереткен болгаш быжыглаан деп, Д. Расулов чугаалаан.

Конституция төлевилелин чугаалажып көөрүнге, ону пропагандалаарынга бүгү чогаадыкчы эвилелдерниң бүгү кежигүннери чогаадыкчы аныяктарның калбак бөлүү сонуургалдыг-биле болгаш идепкейлиг-биле киришкен деп, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары депутат **Г. М. Марков** чугаалаан. Бистиң шуптувуска—чогаалчыларга, композиторларга, чурукчуларга, кинематографистерге, архитекторларга, артистерге, журналистерге Конституция төлевилелин чугаалажып көөрү хөй-ниити амыдыралының кончуг эки школазы болган.

Бистиң литератураывыс болгаш уран чүүлүвүс бодунуң сорук кириишкинин партияның идеяларындан болгаш политиказындан, коммунизмниң тиилелгези дээш бүгү улустуң демиселиниң дуржулгазындан ап турар. Ындыг болганда биске, уран-чечен фронтунуң ажылдакчыларынга Коммунистиг партияның болгаш улустуң эрге-ажыктарындан артык үнелиг чүүл чок. Совет кижиниң улам сайзыралынга уран чүүлдүң болгаш литератураның ролюн ССРЭ Конституциязының төлевилели чаа күш-биле көдүрүп үндүрген. Улустуң угаан-бодал амыдыралынга, ооң культуразынга, совет хамаатының аажы-чаң болгаш мораль талазы-биле шыңарларынга тураскааткан Конституцияның ол чүүлдерин бис, литература болгаш уран чүүл ажылдакчылары, угаан ажылының бүгү ажылдакчылары бодувустуң Төрээн чуртувус дээш өөрүшкү база чоргаарал-биле номчуп турар бис. Конституцияның ол чүүлдери биске хөй чүүлдү хүлээндирип турар. Олар уран-чечен чогаадыкчы чорукка калбак орукту ажыткан.

Бистиң кижи бүрүзү совет улуска болгаш Коммунистиг партияга боттарының бүгү күштерин, энергиязын, салым-чаяанын, бодунуң бүгү амыдыралын чүректиң сөөлгү согуушкунунга чедир бээринге белен.

Молдавияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары депутат **И. И. Бодюл** ССРЭ Конституциязының төлевилелин чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнген республиканың ажылчы чоннарының бодалдарының болгаш сагыш-сеткилиниң кол утказын бодунуң ёзулуг демократтыг Төрээн чуртунуң төөгүлүг чедиишкиннери дээш патриотчу чоргаарал, совет кижилерниң интернационалдыг улуг ниитилелгээнге хамааржып турарының ханы утказын медерел билири, коммунизм тиилелгезин чоокшуладырынга изиг чүткүлдүг кылдыр тодаратаан.

Хөй националдыг чуртка улустарның деӊ эргезин хоойлу ёзугаар чарлап үндүрериниң, Совет Эвилелинде туруп турар националдарның ындыг сырый каттыжыышкынының болгаш Үндезин Хоойлунуң төлевилелинде илереттинген ындыг сырый каттыжыышкынының чижээн кижи төрелгетениниң төөгүзү билбес болгаш билип шыдавас-даа чораан. Совет националдарның чаңгыс аай өг-бүлезинде бодунуң бактаап турарын молдав улус эң улуг үнелиг чүүл кылдыр, патриотчу чүткүлдерниң эгээртинмес үнер дөзү, Улуг Октябрьның эгезин салганы болгаш ССРЭ-ниң чаа Конституциязынга бижиттинген турар эчис сорулгаларны чедип алырының магадылалы кылдыр санап турар деп, оратор демдеглээн.

Эртем ажылдакчылары ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин чугаалажып көөрүнге идепкейлиг киришкен, эвээш эвес саналдарны киирген деп, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи депутат **А. П. Александров** чугаалаан. Ол кайгамчыктыг документини эртемденнер долузу-биле деткип, сайзыраңгай социализм үезиниң туңу болур деп санаан.

Чаа Конституцияның төлевилелинде культураның, өөредилгениң, эртемниң өзүлдезинге улуг кичээнгейни салган деп, депутат уламчылаан. Улустуң культуразының дугайында сагыш салыышкын күрүнениң херээ болу берген. Ол дугайын, чижээлээрге, республикаларда национал школаларны, эртем төптерин болгаш эртемнер академияларын тургусканы херечилеп турар. Бүгү националдар бистиң чуртувуста чорул турар чогаадыкчы улуг чорудулгада деӊ эргелиг киржип турар. Эртемниң калбак хөгжүлдезиниң чижектерин оратор киирип, бистиң чуртувустуң экономиказының болгаш амыдыралдың өске-даа талаларын хөгжүдеринге ооң ужур-дузазының дугайын, эртемниң бүдүрүлге-биле харылзаазының дугайын чугаалаан.

Нейтроннуг бомбаның бүдүрүлгезин калбартып чорударын оралдажып турар АКШ-тың монополистиг бөлүктерин ССРЭ-ниң ЭА-ның президентизи шыңгыы шүгүмчүлээн. Массалыг узуткаашкынның ол коргунчуг чепсээ кижи төрелгетенге чүгле бо хүн эвес, харын келир үеде-даа эттинмес когараалды чедирип болур.

Бистиң күрүневистиң чүгкүлдүг чорудуп турары тайбыңның политиказы ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелинде хоойлу ёзугаар быжыглааны онза чугула деп, ооң ынай оратор онзалап демдеглээн. Бүгү делегейге тайбыңны хевээр арттырар, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын калбартыр талазы-биле улуг күжениишкинни Коммунистиг партия болгаш эш Л. И. Брежнев боду үндүрүп турар.

Сессияга эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң эртем талазы-биле үндезилеттингенин санал бергеннер чаңгыс аай демдеглээннер. Илеткелде кирген чугула түңнелдер Советтер чуртунуң Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көргениниң түңнелдериниң бүгүдени хаара тудуп турар марксисчи-ленинчи анализин берген, ооң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын, коммунизм тургузуушкунунга улуг мобилизастакчы, тургузукчу ролюн ажыткан. Ол дугайын боттарының саналдарынга Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **Т. Я. Киселев**, СЭКП-ниң Татар обкомунуң бирги секретары депутат **Ф. А. Табеев**, өске-даа ораторлар чугаалааннар. Конституция төлевилели совет кижилерниң чаагай чоруунуң болгаш аас-кежииниң дугайында партияның ленинчи сагыш салыышкыны-биле долдунган, оларның кол эрге-ажыктарын болгаш алыс күзелдерин боттандырган деп, олар онзалап айыткааннар. Ындыг болгандан ол төөгүлүг документ бүгү улустуң чүүлдүгзүнүүшкүнүп алган.

Белоруссияның болгаш Татарияның төлээлекчилери боттарының республикаларында Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдурган ажылчы чоннарның бүдүрүлге чедиишкиннериниң дугайын, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле чорудуп турар чогаадыкчы ажылдың дугайын чугаалааннар.

(Уланчызы 2-ги арында).

Төрээн чурттуң шанналдарын тывысканы

СЭКП ТК-ның Чиңгине Секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев октябрь 5-те Кремльге ССРЭ-ниң шанналдарын бөлүк эштерге тывыскан.

Ленин орденни болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының «Кадыыр болгаш Маска» алдын медалын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архиповка, Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Б. А. Ашимовка, Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселёвка, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң айыыл чок чоруук комитединиң даргазының оралакчызы генерал-полковник С. К. Цвигунга, «Арктика» атомнуг ледоколдуң эксперименталдыг рейизиниң удуртукчузу, ССРЭ-ниң далай флодунуң министри Т. Б. Гуженкога, «Арктика» атомнуг ледоколдуң капитаны Ю. С. Кучиевке, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Н. С. Хлопкинге тывыскан.

Ленин орденни ССРЭ-ниң БУР-да элчини В. Н. Базовскийге, армия генералы П. И. Патовка, СЭКП ТК-ның делегей килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы В. В. Загладинге, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазының бирги оралакчызы В. Я. Исаевке, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. Ф. Катушевке, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министриниң бирги оралакчызы М. Р. Кузьминге, Кинематографияның Бүгү-эвилел күрүне институдунуң профессору Т. Ф. Макароваға, Украинаның Компартиязының Херсон обкомунуң бирги секретары И. А. Мозговойга, СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазының оралакчызы С. О. Поставаловка, ССРЭ-ниң Чиңгине прокурору Р. А. Руденкога, чогаалчы Н. С. Тихоновка тывыскан.

Октябрь Революциязы орденге СЭКП ТК-ның план болгаш саң килдизиниң эргелекчизи Б. И. Костев, ужар чүүл Маршалы С. А. Красовский олар төлептиг болганнар.

Күш-ажылдың Кызыл Тук орденни А. Ф. Горкинге, МХАТ-тың кол режиссеру О. Н. Ефремовка, Киргизияның Компартиязының Ош обкомунуң бирги секретары С. И. Ибраимовка, СЭКП ТК-ның сектор эргелекчизи М. В. Соколовага, ажылчы чоннар депутаттарының Ставрополь край Совединиң күүскомунуң даргазы И. Т. Тарановка тывыскан.

Шаңнатканнар оларның күш-ажылын бедик-биле үнелээни дээш Коммунистиг партияга, ооң ленинчи ТК-зынга, Совет күрүнеге сеткилиниң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн болгаш ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алырынга, Улуг Октябрьның 60 чылынга социалистиг Төрээн чуртунуң чаагай чоруу дээш күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражырын бүзүреткеннер. Бистиң улузувустуң Совет эрге-чагырганың алдан чылдарының дургузунда кылганы, ССРЭ-ниң чаа Үндезин Хоойлузунга быжыглаттынган турар төөгүлүг тиилелгелеринге партияның Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, эш Л. И. Брежневтиң шылгараңгай ролюн олар демдеглээннер. Бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарының эрге-ажыынга, бүгү делегейге тайбыңның эрге-ажыы дээш могаг чок ажыл-чорудулгазынга улуг чедиишкиннерни Леонид Ильич Брежневке күзээннер.

Шанналдарны тывыскан соонда эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ

чугаазы

Эргим эштер!

Силер-биле сеткил ханыышкынныг ужуражыр аргалыг болганымга, экии билирим, үнелээрим болгаш хүндүлээрим кижилерге Төрээн чурттуң шанналдарын тывысканымга сеткилим ханызындан өөрүп тур мен.

Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден силерниң күш-ажылыңарны бедик-биле үнелээни дээш силерниң шуптуңарга чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур мен.

Коммунистиг тургузуушкунуң янзы-бүрү адырларының төлээлери — партияның, күрүнениң болгаш ажыл-агыйның көскү ажылдакчылары, эртемниң, культураның, уран чүүлдүң ажылдакчылары, бистиң эрес-дидим Чепсектиг Күштеривистиң төлээлекчилери бөгүн төлептиг болган шанналдарын алгылаан.

Улустуң мерген чугаазында: күш-ажылга алдаржыдыгга дээр болгай. Боттарының күш-ажылыңар-биле—ниитилелдиң чаагай чоруунга биндилиг, чүткүлдүг күш-ажылыңар-биле бо алган шылгараңдарыңарга төлептиг болган силер. Силерниң кижи бүрүңерде бодунуң салым-чолу, бодунуң оруу, бодунуң амыдыралчы туружу болгаш салым-чаяаны бар болбайн аан. Ынчалзажок мында олуруп турарларны шуптузун каттыштырып турар кол чүве база бар. Ол кол чүве — совет улустуң аас кежии дээш, коммунизмниң идеалдары дээш бистиң ниити демиселивис-тир.

Харын ынчангаш силерге тывыскан шанналдар — силерниң тус-тузуңарда чүгле күш-ажылчы чедиишкиннериңерни хүлээп көргени ол эвес. Ол дээрге ооң-биле кады бүгү улустуң ниити херээнге, коммунистиг тургузугнуң улуг херээнге силерниң салыышкыныңарның база үнелели болур.

Бис силер-биле бүгү совет улуска алдарлыг үеде ужураштывыс. Улус болза байырлалдыг, өөрүнчүг байдалда чурттап турар — ынчалза-даа чурттуң күш-ажылчы судалы кайгамчык шапкын болгаш күчүлүг соп турар. Совет улус бодунуң чаа Конституциязын, Улуг Октябрьның кел чоруур 60 чылын чаа-чаа күш-ажылчы маадырлыг чоруктар-биле салюттап турар.

Совет коммунистерниң чаңчылдарында харын алдарлыг болуушкуннарның болгаш юбилейлерниң хүннеринде-даа ээлчеглиг ажыл-херектерни утпас, боттарының хүлээлгелериниң болгаш харысалгаларының дугайын сактып чоруур. Ынчангаш бөгүн, силерге сеткилдиң ханызындан байыр чедирбишаан, шанналдар силерге СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, оңгу беш чылдың даалгазарын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылыңарга эки идиг бериишкин болур дээрзинге бүзүрелимни илергейлексе-дим, эргим өңнүктер.

Партияның болгаш улустуң силерге даандырганы бедик болгаш харысалгалыг сорулгаларны күүседиринге чаа-чаа чедиишкиннерни күзедим, эштер.

Силерге кадыкшылды болгаш аас-кежиин күзедим.

(СЭТА).

ССРЭ Конституциязының сөзүн бүрүн болур кылдыр белеткээр редакция комиссиязының хуралы

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) сөзүн бүрүн болур кылдыр белеткээр талазы-биле редакция комиссиязының хуралы октябрь 6-да Кремльге болган. Редакция комиссиязының Даргазы, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев хуралды даргалап эрттирген.

Конституция төлевилелин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок сессиязынга чугаалажып көөрү бөгүн доозулган деп, эш Л. И. Брежнев хуралды ажытпышаан чугаалаан. СЭКП ТК-ның Пленумунга, сессияга Конституция төлевилелин чугаалажып көргениниң байдалы биске ханы бүзүрелди болдуруп турар деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Сессияга санал берген эштер Конституция төлевилелин чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн. Ооң-биле чергелештир депутаттар чамдык чазалгаларны болгаш немелделерни база киирген. Бистиң комиссиявыс бөгүн Конституция төлевилелин бүрүн болур кылдыр редакторлап доозар болгаш ону октябрьның 7-де ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга бадыладыры-биле киирер ужурлуг деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

Ооң соонда Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары эш Б. Н. Пономарев хуралга чүве чугаалааш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының ажылының үезинде депутаттарның саналдааны, Конституция төлевилелиниң сөзүнге чазалгаларның утказын тайылбырлаан.

Редакция комиссиязы ол чазалгаларны көрген болгаш оларның талазы-биле чогуур рекомендацияларны хүлээп алган.

Конституция төлевилелиниң сөзүн аңаа саналдап киирген чазалгалар-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязынга бадыладыры-биле киирер деп комиссия чаңгыс үн-биле шиитпирлээн.

(СЭТА).

ЧАА КОНСТИТУЦИЯНЫ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП ТУР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок чедиги сессиязынга «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелиниң болгаш ону бүгү улустуң чугаалажып көргениниң түңнелдериниң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Конституция комиссиязының Даргазы эш Л. И. Брежневтиң сорук кириикчи илеткели бистиң республиканың ажыл-иштчилериниң ынак Төрээн чурту, ленинчи Коммунистиг партиязы дээш чоргааралын болдурган. Үлетпүр бүдүрүлгелерде, тудуг, транспорт, садыг организацияларында, совхозтарда эртип турар митингилерниң, хуралдарның киржикчилери Үндезин Хоойлуну, партияның политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг изиг-биле деткип, Улуг Октябрьның идеяларынга шынчызын илередип, СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке бүгү-ле күжүн бээрин бүзүредип турарлар.

КЫЗЫЛ. Бурунгу хүн, ажыл шагы төнер чоокшулап орда, Кызылдың харылзаа белдириишкининиң хөй санныг ажылдакчылары кызыл-булуңга чыглып келгеннер. Олар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязынга ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алырынга тураскааткан байырлыг митингиге киржири-биле чыглганнары ол.

Митингини хоорайның харылзаа белдириишкининиң начальниги Г. И. Насюкин ажыткаш, СЭКП Кызыл хооркомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы И. А. Ильинге сөс берген.

— Бо хүннерде болуп турар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок чедиги сессиязының киржикчилери «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелиниң болгаш ону бүгү улустуң чугаалажып көргениниң түңнелдериниң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Конституция комиссиязының Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелин дыңнаан болгаш ону чүүлдүгзүнүп деткип турар. Ол дээрге совет кижилерниң бодалдарының болгаш чүткүлдериниң чаңгыс эптиин, оларның коллективтиг тура-соруу ССРЭ-ниң Үндезин Хоойлузунуң төлевилелинде бүрүнү-биле сиңниккенин, ленинчи партияның долгандыр турар бүгү чонунуң сырый каттышканын көргүзүп турар. Чаа Конституцияны хүлээп алыры—чурттуң амыдыралында төөгүлүг үе-чада болур—деп, И. А. Ильин чугаалаан.

Харылзаа белдириишкининиң телеграф цегиниң инженери Н. Н. Савельева бодунуң саналынга бүдүрүлгениң мурнакчы участоктарының бирээзи телеграф цегиниң коллективи бо чылдың он айларының планныг даалгазын октябрь 25-те күүседир деп турганын, ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин чугаалажып турар үеде аңаа сорук кирип, кап дакпыр күжениишкинниг ажылдааш, он айның планын сентябрь 26-да бурун күүсеткенин демдеглээн.

Ук митингиге харылзаа белдириишкининиң кол инженери М. С. Козлов, хоорайлар аразының телефон харылзаа станциязының инженери З. С. Уйникей, парторганизацияның секретарының оралакчызы Т. А. Потылицына олар база чүве чугаалап, бо төөгүлүг болуушкунга сорук кирген ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар юбилейлиг чылдың планныг даалгазын хуусаа бетинде күүседир дээш күжениишкинниг ажылдаар дээрзин илергейлээннер.

УЛУГ-ХЕМ. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок чедиги сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин Улуг-Хем районнуң ажылчы чону улуг сонуургал-биле таныжып турар. Дүүн, бурунгу хүн районга 14 кезек черге митингилер, хуралдар эрткен. Аңаа 600 ажыг кижи олурушкан, 33 кижи санал берген.

Шагаан-Арыг автотранспорт бүдүрүлгезинге болган митинг политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг эрткен.

— ССРЭ-ниң чаа Конституциязы дээш чүректиң ханызындан бадылап тур мен—деп, бүдүрүлгеде слесарь К. М. Сорокин чугаалаан.—Бо политиктиг чугула документ бистерни улам эки ажылдаарынче сорук кирип турар. Ынчангаш коллектив кежигүн-

(Төнчүзү 3-кү арында).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок чедиги сессиязы

ЧОН — КОНСТИТУЦИЯНЫҢ ЧАЯАКЧЫЗЫ

(Уламчызы. Эгези 1-ги арында).

Бистер, депутаттар сессияга чыглып келген санывыста-ла бистиң соңгукчуларывыс биске чагыглар бээр деп, Ивановонуң Март 8 аттыг пөс-таавы аргыыр фабриказының директору депутат **З. П. Пухова** чугаалаан. Бо удаада ивановочуларның меңээ берген кол чагыы болза чаагай болгаш чөптүг чоруктуң дээди Хоойлузу — чаа Конституция дээш бадылаары болган.

Дээди Советтиң депутады болганымда мен албан ёзузунуң делегацияларының составынга даштыкыга каш удаа баар ужурга таваржып чораан мен. Капитал чуртунуң янзы-бүрү бөлүктериниң төлээлекчилери-биле чугаалажып турган, бистиң ниитилеливистиң амыдыралынга совет херээжен кижиниң ролюн оларның каш-хире эвээш билиринге бүзүрээн мен. Станокта ажылдап турар бодуун ажылчын херээжен ол-ла үеде парламентарий боор, пөс-таавы аргыыр бүдүрүлге чериниң директору болу берип болур дээрзин олар-кайгаар болгаш харын-даа бүзүревес чордулар.

Бичии уруглардыг херээженнерниң ажыл үезин чөорту кызырар талазы-биле хемчеглер ССРЭ Конституциязынга илереттинген турарын саналдаан саналды З. П. Пухова деткээн.

Төөгүлүг байдалдарның ужурундан социалистиг чааргылгаларның оруунга озалдап кирген, ынчалза-даа Советтер чуртунуң улустарының акы-дуңмалышкы найыралын, социалистиг интернационализмниң күжүн бүрүнү-биле көрген ындыг республикаларның болгаш областарның чижээнден социализмниң артык күштүг онза илдеңи-биле көскү деп, Украинаның Компартиязының Львов обкомунуң бирги секретары депутат **В. Ф. Добрик** чугаалаан. Областың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге Львов областың ажылчы чоннарының чедиишкиннериниң дугайын ол делгеренгейи-биле чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары-биле кады бистиң областың ажылчы чоннары сайзыраңгай социализмниң Конституциязы, тайбыңның болгаш күш-ажылдың Конституциязы дээш — ССРЭ-ниң чаа Конституциязы дээш чаңгыс эп-сеткил-биле бадылаарлар.

Амгы төөгүлүг сессияга хүлээп алыр ужурлуг эң чугула документиде бистиң күрүневистиң национал политиказының ленинчи принциптери быжыглаттынган деп, Киргизияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары депутат **Т. У. Усубалиев** онзалап демдеглээн. Бистиң чуртувуска оларны чайгылыш чокка боттандырганынга үндезилээш, нацияларның болгаш биче улустарның долу дең эргезин чедип алдынганынга Киргизия чижек болур. Республиканың үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйының, культуразының хөгжүлдезиниң дугайын, Совет эрге-чагырганың чылдарында болган социал улуг өскерлиишкиннерниң дугайын оратор чугаалаан. Амыдыралдың бүгү талаларынга чаа чедиишкиннер-биле Киргизияның ажылчы чоннары бүгү улустуң байырлалын — Улуг Октябрьның 60 чылын уткуур.

Эвилел Совединиң эртенги хуралы ооң-биле доозулган.

* * *

Эвилел Совединиң кежээки хуралынга депутаттар эштер **Л. И. Брежнев, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, Г. В. Романов, М. А. Суслов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, Я. П. Рябов** оларны үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын тодарадып тура, Латвияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары депутат **А. Э. Восс** ол төлевилел Совет эрге-чагырганың 60 чылының дургузунда чуртка болган социалистиг улуг чаалап алыышкыннарны, улуг өскерлиишкиннерни улуг хемчээлдии-биле болгаш мөөңнеп илереткен деп чугаалаан. Үндезин Хоойлунуң төлевилели ленинчи гуманизмни, совет ниитилелдиң ёзулуг демократизмин калбак болгаш ханызы-биле ажыткан.

Сөөлгү чылдарның дургузунда республикага үлетпүр болгаш көдээ ажыл бүдүрүлгезинде хөгжүлдениң чамдык түңнелдерин депутат чугаалаан.

Латвия ССР-ниң депутаттарының дааскаңы-биле ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин саналдарны барымдаалап турган бадылаарын оратор саналдаан.

Күрүне болгаш хөй-нийти органнары-биле Дээди Советтиң доктаамал комиссияларының харылзаа холбааларының дугайында бодалды СЭКП Ставрополь крайкомунуң бирги секретары депутат **М. С. Горбачев** чугаалаан. Төлевилелдиң 123 болгаш 125 дугаар чүүлдерин Конституция комиссиязы чаңгыс чүүл кылдыр каттыштырганын бис кончуг шын деп санап турар бис. Амгы практикага дүүштүр база доктаамал комиссияларның дугайында дүрүмнү ёзугаар бүгү күрүне болгаш хөй-нийти органнары, организациялар болгаш эрге-дужаалдыг кижилер комиссияларның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш ооң палаталарының комиссияларының негелделерин күүседир, оларга эргежок чугула материалдарны болгаш документилерни бээр ужурлуг деп төлевилелде айыткан. Ооң-биле чергелештир комиссияларның сүмелерин күрүне болгаш хөй-нийти органнарының көөр хүлээлгезин база ук сүмелер талазы-биле кандыг шиитпирлерни хүлээп алганын ол-ла комиссияларга дыңнадып турарын Конституцияның деңнелинге чедир көдүрери ажыктыг деп санап турар бис. Ындыг эдилгени киирери ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш ооң органнарының ролюн бедидеринче угланган партияның ниити шугумунга дүүшкек болур деп бодап турар бис.

Советтер чуртунуң ажылчы чоннарының чаагай чоруунуң ылаптыг үндезини — совет экономиканың кайгамчыктыг чечектелиишкининиң дугайын чаа Конституцияның төлевилели тодаргай херечилеп турар деп, ССРЭ-ниң кадык камгалал министри депутат **Б. В. Петровский** чугаалаан. Совет кадык камгалалын бистиң чаалап алыышкыннарывыстың бирээзинге чоргаарал-биле хамаарыштырып болур. Совет кижилерниң кадыкын камгалаарынга амгы үеде барык алды миллион чыгы медицина ажылдакчылары бараан боон турар. Чоокку чылдарда кадык камгалалының материалдыг баазазы дыка калбарар, эмнерни, вакциналарны болгаш биоэмнерни бүдүрери каш катап өзер.

ССРЭ Конституциязының төлевилелинде бүрүн илерээшкинин алган бистиң чурттуң кижи бүрүзүнүң дугайында Совет күрүнениң сагыш салыышкынын Казах ССР-ниң Чилик районунда Абай аттыг ортумак школаның башкызы депутат **М. Т. Амантаева** база чугаалаан. Ол Коммунистиг партияга, ооң Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке школа дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш башкыларның өмүнээзинден изиг-биле өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Чаа Конституцияның төлевилели өзүп орар аныяк салгалдың идей-политиктиг, күш-ажылчы база мораль, аажы-чаң кижизидилгезинге кызыгаар чок чаагай аргаларны тывыскан турар деп, М. Т. Амантаева онзалап демдеглээн. Аныяктарның кижизидилгези дээш школаның, өг-бүлениң болгаш хөй-нийтиниң ниити харысалгазын төлевилел хоойлу деңнелинге чедир көдүрген.

Мораль, аажы-чаң кижизидилгезиниң сорулгаларын СЭКП-ниң XXV съездизинге тодаргай айыткан болгаш литература база уран чүүлдүң канчаар-даа аажок улуг кижизидикчи ужур-дузазын анаа онзалап шыйган болгай деп, депутат чугаалаан. Угаан-бодал байлактарын кижиниң мораль, аажы-чаң болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге ажыглаар ужурлуг деп чүүлдү ССРЭ-ниң чаа Конституциязынга киир бижиирин ол саналдаан.

Ленинчи национал политиканы СЭКП-ниң хажык чок боттандырып турарының, чурттуң акы-дуңма улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң үнелеп четпес дузазының ачызында чер бүрүзүнде бүдүрүкчү күштер шапкын темпилер-биле хөгжүп турар деп депутаттар Конституция төлевилелин чугаалажып тура улуг сорук кириишкин-биле демдеглеп турганнар.

Амыдыралдың социалистиг хевиринге, бердинген улуг эргелерге чоргаарланмышаан, ажылчы чоннар хамаатыларның калбак эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң Конституция төлевилелинде айыткан ханы холбаазын сеткил ханып медереп билип турарлар деп Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары депутат **М. Г. Гапуров** чугаалаан. Ук хүлээлгелерни күүседири дээш харысалганы бедидер дугайында саналдарны олар берип турар.

Бүгү чурт-биле бир демей, Башкирияга чурттакчы чоннуң социал овур-хевиринге улуг чугула өскерлиишкиннер база болган деп, СЭКП Башкир обкомунуң бирги секретары депутат **М. З. Шакиров** бодунуң саналынга чугаалаан. Ажылчын ангының өзүлдези онза чоргаарланыышкынны болдурган. Төрээн чурттуң экономиктиг күчүзүн улам ыңай быжыглаарынга бистиң республикавыска ол төлептиг салыышкынны киирген. Ол бүгү Коммунистиг партияның ленинчи мерген национал политиказын боттандырып чорутканының ачызында болдунуп болур апарган.

Бистиң чуртувустуң улустарынга бодунуң күрүне тургузуун тывысканы, ол чөптүг политиканың өндүр чаагай принциптерин хоойлу ёзугаар быжыглааны бүгү нацияларның болгаш биче улустарның үндезин эрге-ажыктарынга дүүшкек, сайзыраңгай социализмниң төөгүлүг чаалап алыышкыны болган деп, депутат демдеглээн.

Бистиң шуптувуска эң-не күзенчиг болгаш эң-не кол ном болза бистиң чуртувустуң чаа Конституциязы болур деп, Дагестан АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы депутат **Г. Г. Гамзатов** чугаалаан. Ол болза бистиң бүгү улузувустуң ному, бүгү-нииттиниң ырызы болур. Улус ол номнуң чүгле номчукчузу эвес, харын ооң тургузукчуларының бирээзи болур. Ол номда бистиң чурттап эрткен келген, чурттап турар болгаш моон соңгаар-даа чурттаар чүүлдеривис илереттинген. Үндезин Хоойлунуң ылаптыг, шын болгаш бүгүдеге билдингир сөстеринде эрткен үе дугайында тураскаал, амгы үе дугайында сагыш салыышкын болгаш келир үе дугайында бодалдар чаңгыс аай дүүшкек кылдыр каттышкан.

Хамаатыларның культура чедиишкиннерин ажыглаар эргезиниң болгаш уран чогаадылганың хостуувунуң дугайында Конституция төлевилелиниң 46 болгаш 47 чүүлдерин эң-не улуг кичээнгей-биле номчуваан уран чүүлдүң чаңгыс-даа ажылдакчызы чок. Ол чүүлдерни бис, чогаалчылар, бистиң хөй дылдыг, хөй үннүг, хөй янзы литературавыстың төлээлекчилери база кичээнгейлии-биле анализтеп көрген бис. Бистиң партиявыстың XXV съездизинге уран-чечен литератураның ролюнуң дугайында эш Л. И. Брежневтиң тодаргай болгаш чечен чугаазын эки билир бис. Совет литератураның ролюн ССРЭ Конституциязынга улам тодаргай илередип болур деп бодаар мен.

Бистиң күрүневистиң улам-на өзүп турар күчүзүнге шуптувус чоргаарланыр бис деп, палатаның хуралының түңнелинде санал бергеш, «Гидроуголь» каттыжыышкынының «Юбилейная» шахтазының аштаашкын чериниң даг ажылчыннарының бригадири депутат **Г. Н. Смирнов** чугаалаан. Ажылчын кижиниң күш-ажылының байдалдарында болгаш улуг өскерлиишкиннерге чоргаарланыр бис. Бодунга, бодунуң улузунуң чаагай чоруунга ажылдап турар деп чүвени медереп билири көстүп көрбээн күштү берип турар. Совет кижи бодунуң чуртунуң ээзи, амгы болгаш келир үениң чаяакчызы болур. Ол чорук чогаадыкчы сорук кириишкинни, чаа чүүлдү мөгаг чок дилеп тыварынга болгаш чаа өзүлдеге энтузиазмны болдуруп турар.

Ажылчын коллективтерге чаа Конституцияны чугаалажып турар үеде эргелерни болгаш хосталгаларны боттандырып чорудары боттарының хамааты хүлээлгелеринден чарылбас деп чүүл изиг деткимчени алган. Ол чорук Үндезин Хоойлунуң төлевилелиниң 63-гү чүүлүнде илереттингени кончуг эки.

МОСКВА. Кремльдиң Улуг Ордузу. Эвилел Совединиң хуралы.
ЧУРУКТА: хуралдаар залда.
(Чурукту фототелеграф-биле хүлээп алган).

(СЭТА).

Националдар Совединиң хуралы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң ийиги хуралы эртен палаталарның хуралдаар залынга болуп эрткен.

Эштер **А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, М. В. Зимянин, К. В. Русаков** оларны депутаттар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Хуралды Националдар Совединиң даргазы депутат **В. П. Рубен** даргалаан.

Эш Л. И. Брежневтиң сессияга илеткели — шылгараңгай политиктиг болгаш идей-теориктиг документ, бистиң ниитилел болгаш күрүне тургузуувустуң, бистиң амыдыралывыстың овур-хевириниң аажок улуг артык шынарлыын ханызы-биле көргүскен дээрзин санал бергеннер демдеглээн. Кижи төрелгетенниң дээпшилгезинге Октябрь революциязының ужур-дузазы улам өзүп турарының дугайын Улуг Октябрьның 60 чыл юбилейиниң мурнуу чарында совет кижи бүрүзү база катап бүзүреп турар.

Конституция төлевилелин чугаалажып көөрү канчаар эрткенин дыңнатпышаан, дыка хөй ораторлар эвилелдешкен республикаларның 60 совет чылдар иштинде чедиишкиннериниң калбак көргүзүглерин чугаалаан.

Бүгү совет кижилер ышкаш, бистиң республиканың ажылчы чоннары, төлевилелди бүрүнү-биле деткээнин илергейлээн, ону чугаалажып көөрүнге Литваның назы четкен бүгү чону киришкен деп, Литваның Компартиязының ТК-ның бирги секретары депутат **П. П. Гришкявичус** чугаалаан. Совет эрге-чагырганың чылдарында республиканың чедиишкиннерин көргүспүшаан, улус ажыл-агыйының, эртемниң болгаш культураның шапкын өзүлдези — Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының шынныының болгаш дээштииниң көскү бадыткалы болур, ооң ачызында бүгү совет республикаларның хөгжүлдезин хандырып турарын оратор демдеглээн.

Чаа Конституция төлевилелинде бистиң чуртувустуң национал харылзааларының болгаш национал-күрүне тургузуунуң хөгжүлдезинче улуг кичээнгейни салган деп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, РСФСР-ниң Күрпилаңының даргазы депутат **Н. И. Маслеников** демдеглээн. Ол айтырыгны төлевилелде шиитпирлээни хөй националдыг эвилелдиң болгаш ону тургузуп турар республикалар бүрүзүнүң ниити эрге-ажыктарын ёзулуг демократтыы-биле холбаштырарын хандырып турар.

Чүс ажыг нацияларны болгаш биче улустарны каттыштырып турар Россия Федерациязы улустарның акы-дуңмалышкы өг-бүлезинге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Чижээ, 40 чылдар иштинде республикага үлетпүр продукциязының хемчээли хөй катап көвүдээн. Бүдүрүкчү күштерни таарыштыр тургусканында ханы өскерилгелер болган. Кара хөрзүннүг эвес зонаның көдээ ажыл-агыйын чаартыры, Курскиниң магниттиг аномализының хөгжүлдези, БАМ-ның тудуу, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң байлаан шиңгээдири ышкаш ындыг үр үениң социал-экономиктиг улуг программаларны ажылдап кылып, боттандырып турар.

Улустарның найыралының, акы-дуңмалышкы чоруунуң, бот-боттарынга бүзүрелиниң, хостуг чоруунуң социалистиг магадылалдарының ачызында оларның чечектелиишкини болгаш чоокшулажыышкыны социализм үезинде бүгү нацияларның болгаш биче улустарның хөгжүлдезиниң кол болгаш тодарадыкчы угланыышкыны апарган. Бистиң күрүнениң хөй националдыг болганы ооң экономиктиг дээпшилгезинге идиг берип турар фактор, социализмниң сагыш-сеткил байлакшылдарын көвүдедириниң үнер дөзү болуп турар. Ол дээрге ленинчи национал политиканың өндүр улуг тиилелгези-дир деп, Грузияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары депутат **Э. А. Шеварднадзе** сессияның индириинден медеглээн. Улуг Октябрьның, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының чаагай хөгжүлдезиниң тургузукчузу, сорук киирикчизи болгаш организакчызы болган Россия пролетариадының төөгүлүг миссиязын ол демдеглээн.

— Акы-дуңмалышкы, шынчы болгаш найыралчы чоруктуң даңгыраглаашкынын бо бедик индирден улуг орус улуска база катап илергейлеп, Советтиг Грузияның экономиказының болгаш культуразының чечектелиишкининге оларның киирген улуг салыышкыны дээш бүгү совет улуска изиг-биле өөрүп четтиришкинни илергейлээрин бистиң соңгукчуларывыс биске чагаан — деп, депутат медеглээн.

Чуртта национал айтырыгны шиитпирлээни Коммунистиг партияның өндүр улуг ачы-хавыязы болуп турарын санал бергеннер демдеглээн. Советтиг Казахстан ленинчи национал политиканың тиилелгелериниң боттуг үлегер-чижээ болуп турар. Республикада чаңгыс өг-бүле дег чурттап турар чүс ажыг национал болгаш биче улустарның аразында эң-не чаагай харылзаалар — найыралдың, эш хуузунуң болгаш акы-дуңмалышкы чоруктуң харылзаалары тургустунганын Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат **С. Б. Ниязбеков** чугаалаан. Хааныг Россияның хожудаңгай кыдыг-кызыгаары болуп, чонунуң барык кижи бүрүзү бижик-билиг чок чораан Казахстан Совет эрге-чагырганың чылдарында бедик хөгжүлделиг үлетпүрлүг, механизастаттынган улуг көдээ ажыл-агыйлыг болгаш мурнакчы культуралыг чечектелген булуң апарган.

Улуг Ленинниң тугунуң адаа-биле эчис сорулга — коммунизмче оруктуң чугула үе-чадазын арткеп бис деп, Азербайджан ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат **К. А. Халилов** медеглээн. Чурттуң Үндезин Хоойлузунуң төлевилелинде Коммунистиг партияның ролюнуң дугайын ханызы-биле ажылдап кылганы онзагай сеткил ханыышкынын болдурган. Бистиң улузувустуң маадырлыг бүгү төөгүзү, ооң шылгараңгай тиилелгелери Совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү — СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазы-биле түдүш холбаалыг.

Улуг Октябрьның өндүр улуг чаалап алыышкыны — күрүне эрге-чагырганың чонга хамааржып турары болур. Бистиң күрүневис — бүгү улустуу, ынчангаш ажылчы чоннар депутаттарының Советтерин улус депутаттарының Советтери кылдыр эде адаары дүрүм ёзугаар чүүл болуп турар. Советтерниң ролюн улам бедидеринче бистиң партиявыстың угланыышкынынга ол дүгжүп турар.

Ажылчын ангының төлээлекчилери, көдээниң ажыл-ишчилери, партия, совет, хөй-нийти организацияларының удуртукчулары, культура ажылдакчылары — янзы-бүрү кижилер сессияның индириинден чүве чугаалаан. Коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле бүзүрелдиг чоруп орар бистиң Советтиг Төрээн чуртувус дээш чоргаарал, бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы ленинчи партияга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкин оларның бүгү чугааларындан дыңналып турган.

Бистиң үениң өндүр улуг документизи — чаа Конституция төлевилелин бир эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнгенин Полтав областа Совет Эвилелиниң Маадыры Е. П. Кочергин аттыг Гадячиниң школа-интернадының директору депутат **М. К. Андриевский** миллион-миллион совет башкыларның мурнундан илергейлээн.

Совет эрге-чагырганың чылдарында эртем болгаш чырыдыышкын тапыттынмас кылдыр чечектелген деп, ол чугаалаан. Бүгү хамаатыларга бүгү-нийти ыяп-ла ортумак өөредилгени боттандырар дугайын, өөреникчилерниң күш-ажылга белеткелиниң болгаш профессионал ориентациязының эргежок чугулазының дугайын, кижи бүрүзүнүң салым-чаяны болгаш арга-шинээзи-биле мергежил шилип алыр эргезиниң дугайын, школачыларны өөредилге номнары-биле халас хандырарының дугайын Конституция төлевилелинде айыткан. Чурттуң сагыш-сеткил потенциалы бистиң караавыска көзүлдүр-ле аажок улуу-биле өскен. Сайзыраңгай социализмниң ол өндүр улуг чедиишкинин чаа Конституцияга ам магадылаар.

Чоңга, коммунизм тургузуушкунунуң херээнге улам кызымаккай болгаш үре-түңнелдиг бараан болурунуң калбак перспективаларын болгаш аргаларын ол бистиң мурнувуска ажыдып турар.

Төөгүлүг сессияга эш Л. И. Брежневтиң ханы утказыг, программныг, революсчу оптимизм болгаш коммунистиг бүзүрел долган илеткелин Ленинчи комсомол, бүгү совет аныяктар бистиң социалистиг улуг Төрээн чуртувус дээш улуг чоргаарал-биле хүлээп алган деп, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары депутат **Б. Н. Пастухов** медеглээн. 46 муң ажыг оолдар болгаш кыстар комсомол хуралдарынга, пленумнарга, активтерге киришкеш, ССРЭ-ниң Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин изиг-биле деткип, чаңгыс эп сеткилдиг чүүлдүгзүнген.

Конституция төлевилелин чугаалажып көргени, Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга белеткелдер СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседир дээш демиселге аныяктарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейинге күчүлүг чогаадыкчы чорукту хайныктырган. «Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылынга — аныяктарның энтузиазмын болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп патриотчу шимчээшкин калбарган. Ийи миллион комсомолчулар Октябрьның юбилейинге чедир беш чылдың ийи чылдарының планнарын күүседирлер.

Комсомолдуң мурнунда сорулгаларны айытпышаан, чурттуң аныяк салгакчылары өндүр улуг совет Конституцияны амыдыралга кызымаккайы-биле боттандырар, боттарының бүгү күжүн, билиин, энергиязын Октябрьның херээнге, коммунизмниң херээнге бээр дээрзин оратор чугаалаан.

ССРЭ Конституциязының төлевилелин чугаалажып көөрү-биле холбаштыр юбилейге алдаржыткан күш-ажылчы ээлчегге массалыг күш-ажылчы энтузиасчы чоруктуң крайга илерээшкининиң дугайын ажылчы чоннар депутаттарының Красноярск край Совединиң күүскомунуң даргазы депутат **Н. Ф. Татарчук** чугаалаан. Ылаңгыя «Оңгу беш чылдың бүдүрүлге күчүлерин хуусаа бетинде ажыглалга киирериниң болгаш шиңгээдириниң күсели-биле Төрээн чуртка хөй продукцияны бергэл!» деп лозуң-биле шимчээшкин калбарган.

Патриотчу эгелээшкиннерни хөгжүдеринге чер-чер Советтери база чугула рольду ойнаан, сөөлгү чылдарда оларның аңаа ролю көскүзү-биле өскен. Олар боттарының ажыл-чорудулгазынга бүдүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга, активчилерге даянып турар. Ол дээрге бистиң социалистиг демократияның боттаныышкыны-дыр деп, оратор медеглээн.

Ол бодалдарны Гродно областың ажылчы чоннар депутаттарының Слонимск район Совединиң күүскомунуң даргазы депутат **К. И. Лушневский** деткээн. Улусчу эрге-чагырга органнарының чаңгыс аай системазы болур улус депутаттарының Советтериниң дугайында чүүлдү Үндезин Хоойлунуң төлевилелинде киргени социалистиг демократияның көскү илерээшкини деп, ол демдеглээн.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюнуң чылында хүлээп ап турар чурттуң Конституциязы бистиң ниитилелдиң экономиктиг болгаш социал дээпшилгезинге чаа-чаа делгемнерни ажыдып турар деп, депутат чугаалаан. Коммунистиг партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюн Конституция ёзугаар быжыглап турары улуг ужур-дузалыг. Бистиң бүгү чедиишкиннеривис, Совет эрге-чагырганың чылдарында чедип алдынган бүгү социал болгаш экономиктиг чаалап алыышкыннар Ленинниң партиязы-биле холбашкан.

Коми АССР-ниң Жешартскиниң фанера заводунуң кезикчизи депутат **З. Д. Одинцова** совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү, ооң политиктиг системазының, бүгү күрүне болгаш хөй-нийти организацияларының кол өзээ Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болуп турарын айыткан алдыгы чүүлдүң онза ужур-дузалыын база демдеглээн. Партияның удуртулгазы-биле чурттуң бүгү булуңнарында улуг чаартылгалар болгулаан.

Депутат бодунуң ажылдап турары бүдүрүлгениң техниктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң, ыяш болбаазырадыкчыларының сүүрүнүң чаагайжыдылгазының дугайын чугаалааш, түңнелинде чурттуң Үндезин Хоойлузун хүлээп алыр дугайында депутаттарның саналдарын деткээн.

Бүгү совет кижилер ышкаш, чогаалчылар, культураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары чаа Үндезин Хоойлуну чүректиң ханызындан деткип турар. Олар хамаатыларның боттарының чогаадыкчы күштерин, арга-мергежилдерин, салым-чаяанын хөгжүдеринче болгаш ажыглаарынче угланган Совет күрүнениң сорулгаларын тодаргай айыткан ССРЭ Конституциязының ол одуругларын онза сеткил ханыышкыныг хүлээп ап турар. Бо дугайын РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы депутат **С. В. Михалков** сессияга чугаалаан.

— Чогаадыкчы ажылдарга кайы хире эгээртинмес улуг аргалар туруп турарын билир бис — деп, ол чугаалаан. Сайзыраңгай социализм үезинде чогаалчы кижиниң күш-ажылы индивидуалдыг-даа болза, кажан-даа, чаңгыс-даа хүн ол чааскаанзыравас. Ниити улустуң херээнге киржилгезиниң аас-кежиктиг, чаагай бодалдары ону сорук киирип турар. Талантылыг бижиттинген ном бисте миллион-миллион кижилерге чугула херек. Бо чорук бодунуң чогаадыкчы ажылы дээш чогаалчының хамааты харысалгазын бедидип, коммунистиг идеяларның идепкейлиг пропагандизи болуп турар ооң ролюн бедидип турар.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилели сайзыраңгай социализм эпохазының марксистчи-ленинчи документизи болурун чугаалааш, совет улустуң политиктиг, экономиктиг болгаш социал чаалап алыышкыннарын ол хоойлу ёзугаар быжыглап турарын ССРЭ-ниң далай флодунуң министри депутат **Т. Б. Гуженко** демдеглээн.

Советтер чуртунуң далайжылары улусчу эрге-чагырганың символу — бистиң кызыл тугувуска чоргаарланып, ону бүгү далайларга болгаш океаннарга төлептии-биле ап чоруурун оратор чугаалаан. Ажылдың ажыктыын, сөөртүлгениң шынарын бедидеринче угланган ажылды далай транспортунда чорудуп турар. Боттарының ажылының хөй кезиин даштыкыга күүседипшаан, совет далайжылар бистиң Төрээн чуртувустуң даштыкы политиктиг ниити угланыышкынынга дүүштүр улустар аразынга кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглаарын оралдажып турар.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга алдаржыткан «Арктика» ледоколдуң Соңгу Полюсче чижеглээр чүве чок рейзиниң дугайын чугаалааш, ол рейс болза далай транспортун, совет эртемни хөгжүдер дугайында партияның болгаш чазактың улуг сагыш салыышкынының ачызында боттанганын демдеглээн.

Советтер чуртунуң юбилейиниң чылында, сайзыраңгай социализмниң Конституциязын хүлээп алырының чылында совет улустуң тургузукчу ажыл-ижиниң хөй талаларын сессияның киржикчилери боттарының чугааларынга илергейлээннер. Чаа ниитилелдиң кижизиниң чогаадыкчы улуг күжүнүң дугайында база ындыг бодалдарны Ташауз областың Тахтинск районунуң Куйбышев аттыг колхозунуң даргазы депутат **Х. Мурадов** саналынга чугаалаан.

— Шаанда үнүш-дүжүт чок турган черлерде амгы үеде шыналар болгаш садтар ногаарып чаптылган — деп, ол чугаалаан. Куруг ховуларны шиңгээдири уламчылавышаан. Ажыл-агый эрткен чылын 7700 муң рубль орулгалыг болган. Социал-культура тургузуушкунунга акшаландырыышкынны элээн көвүдедир, колхозчуларның сагыш-сеткил херексенделерин улам долузу-биле хандырар арганы ол берген. Аныяктар ажылдаарынга магадылаан эргелерлиг, солун дыштанылгалыг, ынак мергежилин шилип алыр аргалыг болганындан төрээн суурундан чорувайн, колхозтуң специалистериниң отрядын көвүдедип турар. Олар ам ажыл-агыйда ийи чүс ажыг.

Төлевилелди чугаалажып көрүп турган үезинде чаа Конституцияны хүлээп алыр дээш херек кырында бүгү совет улус саналын киирген демдеглексенчиг факт болуп турарын Эстонияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары депутат **И. Г. Кэбин** чугаалаан. Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде көстүп көрбээн хостуг, массалыг референдумну совет кижилер политиктиг бедик идепкей-биле көргүскеннер. Совет кижилерниң патриотизмин болгаш интернационалчы чоруун, Совет күрүнени болгаш социалистиг ниитилел тургузуун улам ыңай быжыглаар дугайында бүгү-нийти сагыш салыышкынны, социалистиг демократияның улам ыңайгы хөгжүлдезиниң, чер кырынга тайбыңның херээниң тиилелгезинге сонуургалдыын Үндезин Хоойлунуң төлевилелин бүгү-нииттиниң чугаалажып көрүүшкүнү тодаргай көргүскен.

Ол документини Эстонияга чугаалажып көөрү, бүгү чуртта ышкаш, массаның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейиниң байдалынга эрткен. Чаалап алдынган чүүлдерни тодаргай көргүскениниң, бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң улам ыңайгы чечектелиишкининиң, ооң коммунизмче бүзүрелдиг бурунгаарлаашкынының идегелдиг магадылалын совет кижилер Конституция төлевилелинден көрүп турарлар дээрзин республиканың партия организациязының удуртукчузу демдеглээн.

16 шакта Националдар Совединиң кежээки хуралы ажыттынган. Эштер **А. Н. Косыгин, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, М. В. Зимянин** оларны депутаттар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

ССРЭ Конституциязының төлевилелиниң дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн уламчылаан.

Чукчилерниң, эскимостарның, эвенкилерниң болгаш Совет Чукотканың хөй националдыг өг-бүлезиниң өске-даа төлээлекчилериниң бодалдарын Магадан областың ажылчы чоннар депутаттарының Чукотка округ Совединиң күүскомунуң даргазы депутат **Л. Г. Тынель** сессияның индириинден илергейлээн. Чаа Конституцияның одуруг бүрүзү революсчу оптимизм-биле долдунган, күш-ажылчы кижиниң улуг күзел-бодалдарының боттаныышкынын илергейлеп турар. Бистиң партиявыстың мерген угааны, ленинчи национал политиканың чаартыкчы өндүр улуг күжү Конституцияның чүүлдеринде илереттинген.

Сайзыраңгай социализмниң ёзулуг манифестизи — чаа Конституцияны бадылаар дугайында саналдарны депутат изиг-биле деткээн.

Ол саналдарга Украинаның Компартиязының Киев хоорокомунуң бирги секретары депутат **А. П. Ботвин** база каттыжып турар. Бо сессия бистиң Төрээн чуртувустуң төөгүзүнге база бир чайынналчак арын болуп кирер. Ынчангаш бо хүннерде бөмбүрзектиң ак сеткилдиг бүгү кижилериниң көрүүшкүнү Москваже угланган, бистиң улуг тиилелгелеривистиң, чаагай сорулгаларывыстың дугайында гимн делегейге шак оон дыңналып турар.

Чаа Үндезин Хоойлунуң ажыдып турар улуг аргаларының дугайын чугаалавышаан, эртемниң бүдүрүлге-биле харылзааларын улам ыңай быжыглаарының онза чугулазын депутат демдеглээн. Киевте партия хоорокомунуң чанында эртем-техниктиг дээпшилгеге идиг бээр чөвүлелди тургусканы. Үлетпүр бүдүрүлгелерниң, эртем-шинчилел институттарының, төлевилел-конструкторлар организацияларының, дээди өөредилге черлериниң аразында чүс-чүс керээлер чардынган.

Краснодар крайның Адыгей автономнуг областың Гиагинск районунуң «Россия» колхозунуң даргазы депутат **Ю. Х. Тхайцухов** санал бергеш, мынча дээн:

— Эш Л. И. Брежневтиң чайынналчак, ханы утка-шынарлыг илеткелин дыңнап ора, Коммунистиг партияның ленинчи мерген угааны дээш, бистиң Совет күрүнениң бузулбас күжү болгаш күчүзү дээш улуг өөрүшкүм хайныкты.

Шаанда политика болгаш экономика талазы-биле эрге-медел чок чораан адыгейлер Улуг Октябрьның тиилелгезиниң, бистиң чуртувустуң бүгү улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң акы-дуңмалышкы найыралының болгаш дузалажылгазының ачызында аас-кежикти, хосталганы чедип алган. Даштыкыда бистиң дайзыннарывыс ССРЭ-де биче националдарны куду көрүп, кижиниң эргелерин үреп турар деп делегейниң хөй-ниитизин мегелээрин оралдажып турар. «Силерниң ол күжениишкиннер чөгенчиг болгаш каттырынчыг чүве-дир, дээргилер!» деп оларга чугаалаксаар-дыр мен.

Мени бо төөгүлүг сессияже үдеп тура, бистиң колхозтуң, бүгү автономнуг областың ажыл-ишчилери чаа амыдыралдың тургузуушкунунга доктаамал, ак сеткилдиг дузазы дээш депутаттар силерге, силерниң нүүрүңерде — бистиң чуртувустуң акы-дуңмалышкы бүгү улустарынга ханызы-биле өөрүп четтиришкинин илергейлээрин меңээ дааскаңнар деп, оратор түңнелинде чугаалаан.

«Литературная газета» солундуң кол редактору, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары депутат **А. Б. Чаковский** буржуаз идеологтарның хамааты хосталгалар чок деп совет ниитилелди буруудадырын оралдажып турарын килеңнии-биле буруу шапкан. Бөгүн, Конституция төлевилелин чугаалажып көргенин түңнеп тура, Совет Эвилели — хостуг кижилерниң чурту деп боттарывыска болгаш делегейге долу бүзүрел болгаш маргыш чок шынныы-биле чугаалап болур бис деп, оратор медеглээн. Бистер Кышкы ордуну алганывыстың соонда ооң дараазында хүнде-ле безин эң-не сайзыраңгай кандыг-даа буржуаз демократиядан артык хостуг апарган турган бис. Чүге дизе эрге-чагырга каш санныг помещиктерниң болгаш капиталистерниң холунга турганындан миллион-миллион ажылчыннарның болгаш тараачыннарның холунче шилчээн.

Совет чогаалчылар бүгү совет улус-биле кады чаа Конституция төлевилелин чугаалажып көөрүнге идепкейлиг киришкен болгаш изиг-биле чүүлдүгзүнген.

(Уламчызы 3-кү арында).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок чедиги сессиязы

ЧОН — КОНСТИТУЦИЯНЫҢ ЧАЯАКЧЫЗЫ

(Төнчүзү. Эгези 1, 2-ги арынларда).

Күрүне болгаш хөй-ниити фондуларында кадагалаттынып турар культура талазы-биле үнелиг чүүлдерниң хөй-ниитиге чедингириниң дугайында Конституция төлевилелинде айыткан чүүлге немештир чоннуң культуразын бедидери, культураның ёзулуг үнелиг чүүлдери болур бисте парлаттынып турар номнар, журналдар, литература, кино, телевидение болгаш радио ышкаш чогаадып тургузар болгаш чогаадыкчы ниитиң үре-түңнелдерин ажыглаар эргени хандырып турар бүгү-ле чүүлдерже эң-не калбак массаны хаара тударының аажок улуг ролюн тускай демдеглээрин депутат саналдаан.

Молдав ССР-ниң № 4 демир-бетон кылыглар болгаш улуг панель бажыңнар тудуувуң Кишинев заводунуң арматурщик-каннакчылар бригадазының бригадири депутат **В. П. Буга** бодунуң чугаазының хөй кезиин Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң чурттуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының чечектелиишкининиң дугайында сагыш салыышкынынга тураскааткан. Молдав улус акы-дунмалышкы улуг өг-бүлеге бодунуң аас-кежиин чедип алган деп, ол чугаалаан. Чүгле бо байдалдарга республиканың бөдүүн кижилериниң тургузукчу энергиязы, чогаадыкчы чоруу, талантызы бүрүнү-биле ажыттынган.

Конституция төлевилелин чугаалажып көөрүнүң үезинде бүгү совет кижилер ышкаш, Молдавияның ажылчы чоннары төрээн партиязының, ленинчи ТК-ның, партияның болгаш чоннуң шынчы оглу Леонид Ильич Брежнев баштаан ооң Политбюрозунуң иштики болгаш даштыкы политиказын боттарының долузу-биле чүүлдүгзүнүп, деткээнин чаңгыс эп-сеткилдиг медеглээннер.

Социализм үезинде бүдүрүлгениң эң кол сорулгазы болза кижилерниң өзүп турар материалдыг болгаш угаан-бодал херегцелдерин улам долузу-биле хандырары болур деп СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринде айыткан болгаш ону ССРЭ-ниң чаа Конституциязынга быжыглаар болгай деп, ССРЭ-ниң чиик үлетпүр министри депутат И. Н. Тарасов чугаалаан.

Ук сорулганы шиитпирлээринге чугула черни чиик үлетпүр ээлеп турар. Эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин ажыглаарын, бүдүрүлгелерниң техниктиг эде дерилгезин чорударын, бүдүрүлгени болгаш продукцияның шынарын башкарар системаны шиңгээдип алырын, идик-хеп аймаанын модельдерин болгаш аян-хевирин экижидерин көрүп турар комплекстиг хемчеглерни боттандырарынче кирген бис. Адырның мурнакчы бүдүрүлгелери ам безин продукциянын 50-ден 60 хуу чедир кезиин шынарның дээди демдээ-биле бүдүрүп турар.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының чугаалажыышкынының үезинде чиик үлетпүрнүң ажылдакчылары ук Конституцияның төлевилелин изии-биле деткээн болгаш бүдүрүлгелерниң ажыл-агый чорудулгазын экижидер, бедик шынарлыг продукцияны бүдүрерин көвүдедир, ажылда четпестерни чайладыр талазы-биле хөй саналдарны бергеннер деп министр дыңнаткан.

Совет эрге-чагырга кижини бодунуң чериниң, бодунуң салым-чолунуң бүрүн эргелиг ээзи болдурган. Латви ССР-ниң «Вийциемс» совхозунуң тракторист-комбайнери депутат **Я. П. Цекурпуң** демдеглээни болза, көдээ ажыл-агый ажылдакчызы кижи бүрүзү бодун чериниң ээзи мен деп чоргаар медереп билип чорууру, ооң хостуг күш-ажылының өөрүшкүзү чер-даа, мал-даа ажылынга чаа-чаа курлавырларны дилеп тывары хүлээдип турар.

Ылангыя СЭКП ТК-ның төөгүлүг март (1965 чыл) Пленумунуң соонда онза улуг чаартылгалар болган. Мелиорация ажылдарын чоруткан черлерде тараа культураларының дүжүдү дыка өскен. Бис улуг күчүлүг трактор, комбайннарда ажылдап турар бис. Чижээ, мен бодум бо чылын 500 тонна тарааны бастырдым. Ындыг чедиишкиннерни дыка хөй эштерден көрүп болур. Чүгле ак сеткилдиг, кызымак күш-ажыл кижилерни маадырлар кылып турар. Конституцияны хүлээп алырынга киржип тура, мен хостуг черге хостуг күш-ажыл дээш, бодумнуң болгаш бүгү совет кижилерниң аас-кежии дээш база бадылаар мен.

Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкун министри депутат **И. Ф. Синицынның** чугаалааны болза, эш Л. И. Брежневтиң чайынналчак, эртемге үндезилеттинген илеткелинде амгы үе-чадада чурттуң мурнунда туруп турар политиктиг, экономиктиг болгаш социал сорулгаларны шиитпирлээриниң тодаргай оруктарын айыткан.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин чугаалажып турар үеде адырның бүдүрүлге коллективтери көдээ ажыл-агыйны бедик бүдүрүкчүлүг техника-биле хандырар дугайында немелде социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң мурнунга партияның салып турар сорулгаларынга доктаатаан, министр ол талазы-биле айыткан хемчеглерни боттандырарынга улуг черни комплекстиг механизация, чурттуң янзы-бүрү зоналарынга, ылангыя РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназынга бедик бүдүрүкчүлүг машиналарны бээри ээлеп турар деп чугаалаан. Ол эки шынарлыг техниканы бүдүрүп тургаш, механизаторларның күш-ажылын чиигедир талазы-биле кандыг хемчеглерни ап турарынга база доктааган.

• • •

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок чедиги сессиязы октябрь 6-да ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

ЧАА КОНСТИТУЦИЯНЫ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП ТУР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

нерин бо чылдың он айларының социалистиг хүлээлгелерин октябрь 25-те күүсеткеш, Улуг Октябрьның 60 чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуурунче кыйгырдым. Ол саналды инженер Т. Б. Некрасов, чолаачы В. И. Григорьев болгаш өскелер-даа чүүлдүгзүнүп деткээн.

Б. Н. Алексеевке удурткан чолаачылар бригадазы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаанын митингиге айыткан. Бригаданың 14 чолаачызының кезии октябрь 1-де оңгу беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдазын күүсеткен. Октябрьның 60 чылынга чедир 1977 чылдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде доозарын бригаданың ажыл-ишчилери хүлээнген.

КЫЗЫЛ РАЙОНУ. «Тиилелге» совхозтуң Культура бажыңынга Үндезин Хоойлуну хүлээп алыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязы эгелээнинге тураскааткан хөй кижи киржикчилиг митинг болуп эрткен. Сессияга эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң дугайында СЭКП райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу чыылганнарга таныштырган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязының совет улустуң амыдыралынга төөгүлүг улуг ужур-дузалыын митингиниң киржикчилери демдеглээн.

Совет улус бодунуң күрүнезиниң Үндезин Хоойлузунуң ёзулуг тургузукчузу болган — деп, совхозтуң МТМ эргелекчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. О. Янчат митингиге чугаалаан.— Эш Л. И. Брежневтиң ханы уткалыг, сорук киирикчи илеткелин улуг кичээнгейлиг дыңнааш, социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдүп, совет улустуң чаагай чорууң экижидер дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салып турарынга бистер база катап бүзүредивис.

Чаа Конституцияның төлевилелин ажылдап кылырынга төрээн Коммунистиг партияның, эш Леонид Ильич Брежневтиң хууда киирген салыышкыны улуг, ол дээш сеткилимниң ханызындан өөрүп четтирдим — деп, хойжу Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнериниң эдилекчизи Б. Б. Ондар чугаалаан. Совет Эвилелиниң хамаатыларынга улуг эргелерни болгаш хүлээлгелерни Конституция берип турар. Ынчангаш ак сеткилдиг ажылдаары кижи бүрүзүнүң ыдыктыг херээ. Мал кыштаглаашкынынга белеткелди кыска хуусаада доозарынче, Улуг Октябрьның 60 чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуурунче чыылганнарны ол кыйгырган.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. Карл Маркс аттыг совхозтуң Дүвүрең хойжу бригаданың төвүнге малчыннарның хуралы болуп эрткен. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң дугайында таныштырылганы партком секретары С. М. Монгуш анаа кылган.

Хойжу Ховалыг Сазар-оол сөс алгаш, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп ап турары Октябрь революциязының идеяларының, В. И. Ленинниң чагыгларының амыдыралга чедиишкинниг боттанып турарының тодаргай херечизи-дир деп чугаалаан. Бо чылын хойжу чүс баштан-на 109 хураганы доруктуруп ап, хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Төрээн чурттуң экономиказын улам быжыдар дээш бүдүрүкчүлүг ажылдаарын малчын хүлээнген. Өшкү кадарчызы Сат Байыр-оол, өске эш-өөрлер-биле домей, Үндезин Хоойлуну бир эп-сеткилдиг деткип, ол улуг төөгүлүг ужур-дузалыг документ дээрзин айыткан.

Республиканың өске-даа бүдүрүлге коллективтеринге хөй кижи киржикчилиг митингилер, хуралдар болгулаан. Сессияга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде түңнелдерни болгаш чүүлдерни совет кижилер чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп, деткип, партияның салган сорулгаларын күүсединге изиг чүткүлдүүн илергейлээннер.

ЧОРГААРЛАНМАС АРГАМ ЧОК

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин радиодан дыңнааш, ооң соонда республика солуннарының арыннарындан номчааш, совет кижилер бодунуң чурттунуң Үндезин Хоойлузунуң ёзулуг тургузукчулары-дыр деп чүвени сеткилимниң ханызындан улам-на медереп билдим.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көрүп турар үезинде совет кижилер дыка хөй немелделерни, тайылбырларны анаа киирген. Кирген саналдардан чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш долузу-биле дүжүрер дугайында ленинчи даштыкы политиканың принциптериниң дугайында эгеге киирген немелдени бурунгаар депшилгелиг кижи бүрүзү деткип турар.

Мен келир үениң чаштарын өөредип турар башкы кижи болганымда ол саналды сеткил-сагыжымның ханызындан деткидим. Он ажыг чыл дургузунда башкылааш, хөй-хөй өөреникчилерни амыдыралдың делгем оруунче үдээн мен. Чамдык өөреникчилерим ам улуг кижилер апарган, чонунга, күрүнезинге ак сеткилдиг ажылдап чорууруп көргеш, чоргаарланмас аргам чок. Шак мындыг аас-кежиктиг тайбың үеде ажылдаары, чурттаары дег магалыг чүве чок.

Бистиң чуртувустуң Үндезин Хоойлузун чаартып, совет кижилерниң амыдырал-чурттальгазын экижидеринче угландырган ажыл-чорудулгазы дээш партияга болгаш чазакка өөрүп, четтирдим. Анаа харыы кылдыр бичии чаштарны өөредир, кижизидер херекке бүгү билимни, мергежилимни, кужумну бээр мен.

Т. ШОЖУТ,

Кара-Хаак ортумак школазының башкызы. Кызыл район.

Коммунистер, комсомолчулар, бүгү ажылчы чоннар эш Л. И. Брежневтиң илеткелин өөренип эгелээн

СЭКП ТК-ның октябрь Пленуму (1977 чыл) болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязы — чурттуң иштики болгаш делегей амыдыралынга политиктиг улуг ужур-дузалыг болуушкун. «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелиниң болгаш ону бүгү улустуң чугаалажып көргениниң түңнелдериниң дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелин бүгү чурт телевидение болгаш радио дамчыштыр дыңнап, солуннардан номчуп таныжкан болгаш ол улуг болуушкун партия болгаш улустуң база бүгү делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейиниң төвүнде турар.

Эш Л. И. Брежневтиң илеткелин партия болгаш экономиктиг өөредилгениң, комсомол чырыдыышкынының база массалыг пропаганданың бүгү хевирлеринге өөренир.

Илеткелди өөренир кичээлдерниң чижек планы

ССРЭ Конституциязының төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көргениниң кол политиктиг түңнелдери.

1. Совет кижилерниң чаалап алыышкыннарын, күзел-соруун болгаш идегелин көргүскен, оларның эргелерин магадылаан болгаш хүлээлгелерин тодараткан база коммунистиг тургузуушкунунуң моон соңгааргы перспективазын ажыткан Үндезин Хоойлунуң төлевилелин совет улустуң бир эп-сеткилдиг деткээни.

Коммунистиг партияның ленинчи угланыышкынын, ооң Төп Комитединиң болгаш ТК-ның Политбюрозунуң СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле боттандырып турар кызымаккай болгаш үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын совет улустуң кызыгаар чок деткиишкини.

2. Совет улус — бодунуң күрүнезиниң Үндезин Хоойлузунуң тургузукчулары. Конституция төлевилелин чугаалажырынга чоннуң бедик көдүрлүүшкүнү киришкени, ону хостуг, ажыл-херекчи болгаш чогаадыкчы байдал-биле чугаалашканы.

Чаа Конституцияны ажылдап кылырынга, ону чугаалажып көөрүн калбартырынга партия ТК-ның, ооң Политбюрозунуң болгаш Конституция комиссиязының Даргазы, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ролю.

3. Конституция төлевилелинге кирген кол-кол немелделер, эдилгелер болгаш тодарадыышкыннар. Совет ниитилелдиң политиктиг, экономиктиг болгаш социал үндезиннери. Социалистиг ниитилел — ажылчы чоннарның болгаш ажылчы чоннарга ниитилел. Ниитилелге ажыктыг күш-ажылдан кандыг-даа арга-биле былдаары социалистиг ниитилелдиң принциптеринге таарышпас. Күш-ажылчы коллектив — политиктиг болгаш ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганың эге кезээ. Хамааты харысалгазы бедидеринге, бюрократизмге болгаш ниитилелге удур үүлгедиишкиннерге удур демиселге күш-ажылчы коллективтиң ролю.

Конституция төлевилелин калбаа-биле чугаалашканы — социалистиг демократияның, совет кижилерниң ниитилел медерелиниң болгаш оларның политиктиг дадыгыышкынының бедээниниң тодаргай херечизи. Совет кижилерниң сеткил-сагыжын хайныктырып чоруур бистиң амыдыралывыстың чугула айтырыгларын бүгү улустуң ажык байдал-биле чугаалажып көргени.

Киирген саналдарны боттандырганы, чугаалажыышкын үезинде илереттинген четпестерни чайладып турары — бүгү ажылчы чоннарның херээ болгаш күрүне, ажыл-агый база культура тургузуушкунунуң тодаргай участоктарынга, хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазынга ажылды экижидеринге чугула байдал.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын ажылдап кылганының, чугаалажып көргениниң болгаш хүлээп алганының делегей ужур-дузазы

1. ССРЭ Конституциязының төлевилелин делегейниң хөй-ниитизиниң идепкейлиг чугаалашканы — амгы делегейге социализмниң канчаар-даа зажок улуг ролюнуң херечизи. Социализм дугайында шынныг чүүлдү болгаш кижи төрелгетениниң даартагы хүнүнүң дугайын совет Конституция делегейге көргүзүп турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң кылган илеткелин даштыкыда чугаалажып көрүп турары.

2. Совет Конституция болгаш делегей ареназынга идеологтуг демиселдиң айтырыглары, Совет хамаатыларының эргелерин, хосталгаларын болгаш хүлээлгелерин империалистиг пропаганданың шугумчулеп, Конституцияны бактаар, ооң утказын өскертир, кижилерниң угаан-медерелинге социализмниң салдар чедиреринге моондактаар дээш ооң кызып турары.

Социализмниң капитализмден, социалистиг демократияның буржуаз демократиядан артык күштүү. ССРЭ-ниң хамаатызы — бодунуң чуртунуң ёзулуг ээзи. Совет кижиниң эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң кайызының-даа бедик негелделии.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязы — коммунизм тургузуушкунунуң күштүг чепсээ

1. Боттуг социализм — Маркс, Энгельс, Ленинниң улуг идеяларының боттаныышкыны. 1936 чылдан бээр совет ниитилелдиң амыдыралынга болган үндезин чаартылгалар.

Сайзыраңгай социализм — коммунизмче орукка дүрүм ёзугаар болур үе-чада. Ооң кол демдектери болгаш онзагай чүүлдери. Совет күрүне тургузуунуң коммунистиг ниитилел бот-башкарылгазынче чоорту шилчиири.

2. Сайзыраңгай социализмниң политиктиг системазынга партияның ролю. СЭКП — бистиң үениң угааны, алдары, арын-нүүрү, совет улустуң коммунизм, бүгү делегейге быжыг тайбың дээш демиселиниң сорук киирикчизи болгаш организакчызы.

Ленинчи партияны долгандыр совет улустуң бузулбас сырый каттыжыышкыны. Бүгү аңгыларның болгаш социал бөлүктерниң, бүгү нацияларның болгаш биче улустарның база совет ниитилелдиң бүгү салгалдарының бузулбас чаңгыс эви.

3. ССРЭ Конституциязы — марксизм-ленинизмниң чогаадыкчы хөгжүлдезинге, эртемниг коммунизмниң теориязынга, социализм чурттарының коллективтиг дуржулгазынга, делегейниң ажылчын аңгызының болгаш бүгү ажылчы чоннарының демиселинге улуг салыышкын болгаш политиктиг чугула документ.

ССРЭ Конституциязы — бистиң амыдыралывыстың Үндезин Хоойлузу, совет кижилерниң күш-ажылчы болгаш ниитилел-политиктиг көдүрлүүшкүнүнүң чаа сорук киирикчизи. Совет кижи бүрүзү бодунуң Конституциязын эки билир, ооң утказын ханы угаар болгаш ону ыяап-ла күүседир хүлээлгелиг. Совет кижилерниң коммунистиг идейлии, амыдыралга идепкейлиг турушту ээлээри база оларның кызымак ажылдаары, эки өөрениири, шериг хүлээлгезин үлегерлиг күүседири — коммунистиг тургузуушкунга, тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерниң үндезини.

Төрээн чурттуң күчүзү болгаш чечектелиишкини — совет кижилерниң эргелериниң чугула магадылалы. Партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин болгаш оңгу беш чылдың пландарын чедиишкинниг күүседир, Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган бүгү улустуң демисели.

1917 ВСЯ ВЛАСТЬ СОВЕТАМ!
ВСЯ ВЛАСТЬ В СССР ПРИНАДЛЕЖИТ НАРОДУ
КОНСТИТУЦИЯ
СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

ЧУРУКЧУЛАР Ю. Кершиннин, Л. Тарасованың «ССРЭ-ДЕ БҮГҮ ЭРГЕ-ЧАГЫРГА ЧОННУҢ ХОЛУНДА ТУРАР» деп плакады. «Плакат» парлаар чер үндүрген. (СЭТА-ның фотохроникаы).

Беш чылдың кижилери

СОРУККУР БАЗЫМНАР

Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинадының ийиги ээлчээниң тудуун кылып турда, үүрмектээр машиналарны эптеп, кылып турган Семис-оол Савылдың бригадазының дугайында макталдың чылыг сөстерин чугаалажып турган. Ынчан ол коллектив чаа-ла тургустунуп, ажыл-ишчи нандарын эгелеп турганы ол. Ооң кежигүннериниң хөй кезии республиканың районнарындан келген аныяктар болган, оларның аразында малчыннар-даа чорааннар, механизаторлар-даа, Совет Армияга хүлээлгезин эрттиргеш чаа келгеннер-даа бар.

Нарын дериг-херекселдерлиг цехтерге оолдар ажылдап киргеш, моон соңгааргы шиңгээдип алыры профессиязын эгелээннер. Бригадири Семис-оол Савылдың ол талазы-биле билиин, ажылга ооң негелделиин, эш-өөрүнге ооң дузазы аныяк ажылчыннарның профессияның дарый шиңгээдип алырынга дузалааның бригаданың кежигүннери ам сеткил ханыышкын-биле сактып чугаалажып турарлар. Эш-өөрүнүң идегелин, хүндүткелин чаалап алган аныяк бригадир слесарьлар бригадазын ынчаар тургузуп алган.

Дөртку белдирге-даа, бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң кол корпузунга-даа руда үүрмектээр станоктарны олар эптеп тургузуп, ажыл шагының соонда безин ажылдап артып каап турганнар. Ажыл-ишчи, найыралдыг бо бригаданың кежигүннериниң дугайында республика солуннарынга-даа хөйнү бижээн, радиога, телевидениеге-даа дамчыткылаан, көргүскүлээн. А бригадирниң хөрек чырууну бүдүрүлгениң хүндүлел самбыразында аскан.

Бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цех продукциязын берип эгелээн болгаш цехтиң төлевилээн күчүзүн шиңгээдип алыр дээш ооң коллективи кызымак ажылдап турар. Ол — Тываның даг-дүгү арыглакчыларының төлептиг ажылыдыр.

Бригадир Семис-оол Савылдың бригадазының кежигүннери ам үүрмектекчилерниң профессиязын шиңгээдип алган. Оларның ажылы кезээде макталдыг. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүргенде, С. Савылдың бригадазы мурнакчыларның одуруунда болур. Бригаданың бүдүрүлге планы доктаамал ажыр күүсеттинип турар, ажыл шагы үзер, чурум үрээр чоруктар мында чок.

Комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглалга кииреринге бо бригадага ажылдап турганнардан ам эвээш-ле кижи арткан. Оларга каннакчы-слесарьлар Калдар-оол Хертек, Чаш-оол Ооржак, Данзычы Сарыглар, Дадар-оол Баяр олар хамааржыр.

— Бистиң коллективке ажылдаары-биле келгеннерни шилип ап турар бис. Чурум-сагылгазы багай, ажыл шагы үзер, чалгаа кижилерниң мында кылыр ажылы чок — деп, бригадир чугаалап орар.

Шынап-ла, бригадага ажылдаары-биле киргеннер-биле Семис-оол Савыл доктаамал ажылдап, ажылчын кижиниң бедик харыысалгазының дугайында оларга тайылбырлап, ажыл-ишчиге дузалажып, өөредип турар.

Бо бригаданың кежигүннери коммунистиг күш-ажылдың коллективиниң бедик адын чаалап алыр дээш чарышта киржип, немелде хүлээлгелерни алган. Ында айыттынган чүүлдер бүрүнү-биле күүсеттинген.

Ажылчын мергежилин, билиин бедидеринче бригада кежигүннери доктаамал кичээнгейни угландырган. Бригадир алдыгы, Данзычы Сарыглар бежики, Калдар-оол Хертек болгаш Чаш-оол Ооржак олар дөртку разрядтарлыг. Өскелери база разрядтарын бедидер дээш кызымак ажылдап турар.

Бригадирниң сагылга-чуруму, мергежилин, билиин бедидер дээш ооң доктаамал ажылдап чорууру эш-өөрүнге үлегер болур. Ам 30 харлы апса-даа, Семис-оол Савыл Кызылдың педагогика институтунда бот-өөредилге-биле өөренип турар. Ооң-биле кады кадайы Ирина база өөренип турар. Уруг-дарыглыг өг-бүлениң кежигүннеринге өөренири белен эвес дээрзи билдингир. Ынчалза-даа тура-соруккур, ажыл-ишчи кижилерге ол моондак болбаан.

Бригаданың аныяк кежигүнү Борис Монгуш Кызылдың автооруктуг техникумунче өөренип кирген. Дадар-оол Монгуш — Асбест хоорайның даг техникумунуң Ак-Довуракта салбырында өөредилгезин уламчылавышаан, фабрикада ажылдап турар.

Үүрмектекчилерниң макталдыг бригадириниң амыдыралынга чоокта чаа чугула болуушкун болган: Семис-оол Савылды СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган. ССР Эвилелиниң Үндезин Хоойлузун хүлээп алырының болгаш Улуг Октябрьның 60 чылын байырлаарывыс бо чыл Семис-оол Савылдың амыдыралынга онзагай чылдарының бирээзи боп артканы ол.

И. ЧЕМЕЗОВ.

Ак-Довурак хоорай.

ИВИЖИ БУЛУТ

Өдүген фермазының ивижизи Лопсаң Булут Бедий фермазында Хемчиктен Серембил-биле социалистиг чарыштыг. Бо чылын чүс мыңдыга онаштыр Лопсанның алганы 98 анай, эжиниң — 96 болган. «Моон соңгаар-даа чаржыыл, харын, чарыш кижини ажылга өөредир, хей-аът киирер болгай. Менден хөй чылда ажылдаан арга-мергежилдиг хоочун ивижи-биле чаржыры ажыктыг» — деп, Өдүгенчи шиитпирлээн.

Хемчиктен Серембил иви малга чээрби ажыг чылда ажылдаан тожу ивижилерниң мурнуку одуруунче кирип турган чылдары-даа хөй. А Лопсаң Булут анаа он чыл боол турар. Тайга кижизиниң чугаазы-биле алырга, кайызы-даа тайганың дазылын, сынның сыразын эндевес кижилер деп болур. Булут анчы-ивижи өг-бүлеге өскен болгаш, тайга черге берге болгаш харыысалгалыг ажыл — иви малдаарынга эвээш эвес арга-дуржулгалыг. Оозун билдилиг ажыглап чоруур.

Уругларының авазы база-ла олут-дыш билбес малчын Дарыйгы-биле кыжын, чазын олут чок ажылдааннар. Төрүүр мыңдыларын улуг, биче аайы-биле санап тодарадыр, оларны аалдан ырак эвеске аңгы хайгаарап кадарар, кандыг-даа соок, бораннаг хүннер турар болза, кодан малындан салдыкпас, оолдаар үези кээрге мыңды бүрүзүн тускайлап баглаар, дүн-хүн чок барып көөр, чаш анайлар көстүп келген соонда, удуур, чемнедир үе безин уттундурар.

Анайлар улгадып кээри билек, ырак тайгаларже чорупкаар. Иви сериин оранынга кара туразында апаар: мыңдылар анайларын хайгаараарын уттуп, кайы ыракче тарай маннажып чоруптар, а мал сүрген бору тайгага чайын көвүдээр болгай.

Булут, Дарыйгы олар чүс мыңдыдан тозан сес эвес, а чүс, чүс бир анай ап турган чылдары база бар. Ол дугайын Булут мынча дээн:

— Ол хире хөй анайны алыры берге-ле: кадарчы кижи, ооң мунган чарызы-ла шыдаар ийин, кадыр-берт дээш кулу көрген, хар-суг дээш хая көрген ивижи турбас ужурлуг! Чүгле быжыг сорук, улуг чүткүл херек.

...Өдүгенден чарылып үнгеш, Чазылардан бээр самолёт-биле ужуп келген Лопсаң Булут Тоора-Хем, Азас школаларында өөренип, интернатта турар уругларын эргип көрүп кааш, тайгазынче далажыпкан — чугаа-соот кылыр чамдык эш-өөрү-биле безин таптыг көрүшпээн.

— Мал-маган, өг-бүле та канчап тур!.. Кыш келген, кылыр, белеткээр чүве эмгежок болгай — дээш «Тоора-Хем» совхозтуң мурнакчы ивижилериниң бирээзи Өдүген кайы сен дээш аъттаныпкан.

А. НУГУУРАК.

Чолаачылар, эр-хейлер!

«Кызыл тараачын» совхозтуң чолаачылары 1918 муң тонна-километрни ажылдаар турган, бо үеде планын тозан хуу чедир күүседи берген. Улуг Октябрьның 60 чыл юбилейин байырлаар хүннерге чедир чыл планын күүседир деп бедиткен хүлээлгени олар алган.

Совхозтуң чолаачыларының аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Виктор Иванович Меркушев чоруп турар. Ол — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Кызымак ишчи оңгу беш чылдың дөртку чылының үлүүнде ажылдап турар.

Чолаачыларның сөөртүр чүгү янзы-бүрү. Туран болгаш Кызыл хоорайларже сүт сөөртүр машиналарны мурнакчы чолаачылар О. Власенко, А. Лапин болгаш Г. Лапин башкарып турар. А. Завадский биле В. Хүрең-оол малчын кодааннарга сүт чедирилгезин үзүп көрбээн.

Кывар чүүл сөөртүр чолаачылар Ф. Петров болгаш Д. Бабаковтуң ажылын эш-өөрү мактаар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган С. Сарыглар, А. Иванов, Л. Краузин дээш өске-даа чолаачыларның кызымак ажылын «Эр-хейлер» деп кижи мактаксаар.

З. ДОКУЧИЦ,

совхозтуң кол экономизи.

ОКТЯБРЬНЫҢ ЧАЖЫДЫ

КОММУНИСТ ДУГАЙЫНДА ЧУГАА

Революцияның кавайы Петроград хоорайга «Авроранын» төөгүлүг даашташкыны боол, өртемчейге чаа үе бодарап эгелээн ол хүннерде, Россиядан талыгырда бедик Саянның мурнунда ажай-буурул Таңды-Уула эдээнде Бош-Даг деп черге, уран-шевер Сиилбиир араттың бөөдей өөнге дун оол төрүттүнген. Ол шагда аалдарга уруг-дарыг ховар төрүттүнер чораан, ынчангаш бичии оолдуң сураа Эрээн-Догаанга, Элегес-Межегейге бир-ле онзагай медээ боол тарап турган. Чаш кижини Товуу деп адаан. Топтуг-томааннык, эки кижи болзун дээш ынчаар адааны чадап чок.

Оюн Товуунуң аныяк үези төрээн Тывазының чаартылгазы-биле тудуш харылзаалыг болган. Тыва черге эгелээн чаартылгаларны, шапкын хөгжүлдени ол чүгле көрүп келген эвес, харын ону боттандырарынга киржир аас-кежиктиг болган. Чээрби хар четпейн чыткаш, Чал-Кежиг суурнуң аревэ үүрүнүң даргазынга соңгуткан. Улуг, биче кижилерни үжүк-бижикке өөредир, араттарның ортузунга культураны нептередир дээш оон-даа өске айтырыгларны шиитпирлээринге аныяктар идепкейлиг киржип турган.

Элегес ооруунга «Революцияның чалбыыжы» деп адаар тыва колхозту тургузар дээш оралдажыышкынга ол чоок-кавының аныяктарының удурттукчузу улуг салыышкынны киирген. Быдаргай амыдыралдыг араттарны коллективтиг ажылче киирер, суурж ун чурталгаже шилчидер дээш суртаал ажылын чорудуп, «Шын», «Хостуг арат», «Аревэ шыны» солуннарны холга тудуп алгаш, аалдарның улузунга номчуп берип чоруп турган Товууну бо черниң улуг кижилери ам-даа утпаан. Дөртен чылдарның үезинде партияның Таңды, Тес-Хем райкомнарынга инструкторлап ажылдап турган, көпкүн араттарны суурж уң амыдыралче шилчидер херекке үлүүн киирип, партия органнарының талазындан эки суртаалчы, агитатор деп каш удаа мактадып келген.

Партияның бедүүн дайынчызы Оюн Сиилбиирович Товуу ам барык дөртен чылдарның дургузунда чон ортузунга кижизидилге ажылын чорудуп, доктаамал агитаторлап, пропагандистеп келген. Ол бодунуң хууда үлегер-чижээ-биле өөрүн чаа ажыл-херектерже болгаш чедиишкиннерже сорук киирип келген. Дайынныч калыг-дошкун чылдарында үнген солуннарның бирээзин номчуп көрээлинер. 1942 чылда үнген № 2 «Тувинская правда» солунга: «Таңды кожууннуң Элегес сумузунуң арады Оюн Сиилбиирович Товуу Кызыл Шериге дузаламчы кылдыр 24 баш шээр болгаш бода малды база 500 акшаны халаска берген» деп бижээн материалды чоокта архив черинден номчаан мен. Ону тайылбырлаарга, азыраан малының хөй кезиин база шыгжап чораан акшазын чүмү-биле фронтуга өргээни ол.

Оюн Сиилбиирович ам-даа партияның даалгазын күүседип чоруур. Ол Тываның автомобиль оруктарын тударының болгаш ажыглаарының бүдүрүлге эргелелинде ажылчын күжүн мобилизастаарының талазы-биле инженер болуп ажылдап турар. Бо коллективтиң коммунистери ону 1968 чылдан бээр партия организациязының секретарынга соңгуп келген. Коммунистерниң идегелин ак сеткилдиг күүседип, найысылалдың хөй-нийти амыдыралынга идепкейлиг киржип чоруур.

Оюн Сиилбиирович аныяк республиказының кайгамчык хөгжүп өрарынга, чонунуң материалдыг амыдыралы экижип, культуразы бедип келгенинге сеткилиниң ханызындан чоргаарланып чоруур.

Чоокта чаа аңаа ужуражып, чаа Конституция дугайын чугаалажы бээримге ол меңээ мынча диди:

— Совет эрге-чагырганың тыпсып берген аас-кежиин чүге деннээр боор. Бодумнуң ажы-төлүм дугайын чугаалап көрейн. Красноярскиге дээди эртем чедип алган Мартавыс Тес-Хемниң архитекторунда ажылдап тур. Кызылдың башкы институдун дооскан Наташавыс Бай-Хаакта өөредилге эргелекчизи, Ивановонуң М. В. Фрунзе аттыг институдун дооскан Маявыс—Кызылдың дааранылга фабриказының технологу. Сергей удавас автотранспорт талазы-биле дээди эртемниг специалист боор келир.

Аллан чыл дээрге бир кижи назыны четпес үе-дир. Ынчалзажок мындыг кыска үениң дургузунда бо хире улуг аас-кежикти, эртем-билигни чүгле Совет эрге-чагырга бедүүн кижилерге берип шыдаан деп чүве ол-дур. Ынчангаш кижиниң ам-даа эки ажылдаксаазы келир-дир.

Партия, совет ажылдарга чераааш, чазактың дөрт медалы-биле шаңнаткан хоочуннуң бо чугаазы кончуг шын.

О. КОРОДА.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЗИ

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозу болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди сентябрьның соолгу он хонуунда мал чемин белеткээр талазы-биле совхозтар аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. «Шеңнээр» совхоз 2520 тонна сиген белеткээр планын 2540 тонна кылдыр күүседкеш, бирги черни ээлээн. Партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун ажыл-агыйда хевээр арттырган. «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилери 3535 тонна сигенни белеткээш, планын күүседир чоокшулай бергеннер.

К. МААДЫ.

ТЕМП УЛАМ БЕДЭЭН

Чөөн-Хемчикте «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының ажыл-ишчилери инек-тиниң малынга четчир саннығ чемни белеткээр дээш шалыпчы ажыл-иштиң темпизин улам бедиткен.

Механизастаттынган бригада, хол кадыырлыг үш звено — шуптузу тозан ажыг кижи сиген кезип турар. Олар сентябрь эгезинден бээр улам бедик темпилиг ажылдааш, 700 тонна сиген белеткээр хүлээлгезин 710 тонна кылдыр күүсеткеш, ам-даа 150 тонна сигенни, 350 тонна саванны бөлүп сарааттаарып хүлээнген. Оон аңгыда 50 тонна будук-бүрүнү база белеткээн.

Монгуш Чамбыл-оолдуң удурткан Сайырның хойжу бригадазы 210 тонна сигенни белеткээш, планын 90 тоннаны ажырган.

М. КАРА-ТОННУТ.

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ

Эрткен кыштың бергедээшкиннеринден түңнел үндүрбүшаан, бо чылдың мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылдарын Бай-Тайга районнуң совхозтары чазып-ла эгелээн.

Чоокта чаа районнуң партия, совет, ажыл-агый активиниң хуралы мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң чоруп турар байдалын чугаалажып көрген. Кыштаглар септээр звеноларда 99 кижи хаара туттунган. Олар 290 кажааның 228-ин септээн. 19 кажааның капитал септелгелерин кылган. Бо чылын немей тудар сес кажааның чедизин ажыглалга киирген. Чуртталга бажыңнары белен.

Мал чеминиң белеткели-биле чергелештир кыштаглаашкынга бүгү-ле белеткелди чогуур үезинде доозарын партия-ажыл-агый активиниң ол хуралынга дугуржуп алган.

М. КАРА.

ХООЧУННАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Тываның хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи болур Кызылдың алгы заводунда үр чылда ажылдаан, бедик мергежилдиг кижилер дыка хөй. Оларның бирээзинге Григорий Иванович Кузьминни хамаарыштырып болур. Ол дөртен чылдарның эгезинде аңаа өөреникчи боол киргеш, оон бээр хөй санныг профессияны чедип ап, бодунуң мергежилин бедидип келген. Григорий Иванович бо хүннерде бодунуң дуржулгазын эш-өөрүнге күзелдии-биле дамчыдып берип турар. Ол—коллективте хүндүткелдиг. Алгы заводу августуң сайгарылга планын 168,4 хуу күүсеткен болгаш бо чылдың сес айларында ниити продукция бүдүрериниң даалгазын 105 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 107,4 хуу бедиткен. Бо чедиишкиннерде модельер Г. Кузьминниң үлүү база улуг. Ол чаа-чаа хевирниң идиктерин бызып, дааранылга цегиниң үзүк-сексаал чокка ажылдаарын хандырып турар. Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка киришпишаан. Григорий Иванович ооң мурнуку одуруунда чоруп турар. Ол ноябрь 7-ге чедир алган хүлээлгезин күүседириниң кырында келген. Григорий Иванович бодунуң ак сеткилдиг, кызымаккай ажылы дээш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле болгаш медальдар, херек демдектери, Хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан. Ол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты баштай чедип алганнарның бирээзи.

ЧУРУКТА: Кызылдың алгы заводунда хоочуннарның бирээзи, аныяктарның дагдынчызы, модельер Г. И. Кузьмин ажыл үезинде.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

Сендеңмаа Ожуковна Монгуш—Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи. Ол бичиизинден тура-ла хой малдап келген: баштай ада-иезинге дузалажып чораащ, ооң соонда боду тускай кодан хүлээп алган.

Хоочун малчынның Чыргакы хемниң аксындан эгелээш, бажынга үндүр хой кадарбаан чери чок. Чыланныг-даа, Хам-Дыт-даа ооң эргим черлери апарган. Он чеди чыл дургузунда ооң арга-дуржулгазы улгаткан, алдар-ады алгаан. Ам бодунуң мергежилин аныяктарга дамчыдып, үлегерлиг малчын болуп чурттап чоруур. «Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязы ону каш-даа удаа шаңнап, мактап келген.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл болур байырлалы хүн келген тудум-на чоокшулап орар. Моңгуш Сендеңмаа аңаа күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш шудургу ажылдап турар. Бо хүннерде ооң кадарган хою шупту менди болгаш деңгилгези шыырак. Чайлаглаашкынны организастыг эрттиргениниң түңнели ол.

ЧУРУКТА: хойжу Сендеңмаа Монгуш.

З. ЫНААЖЫКТЫҢ фотозу.

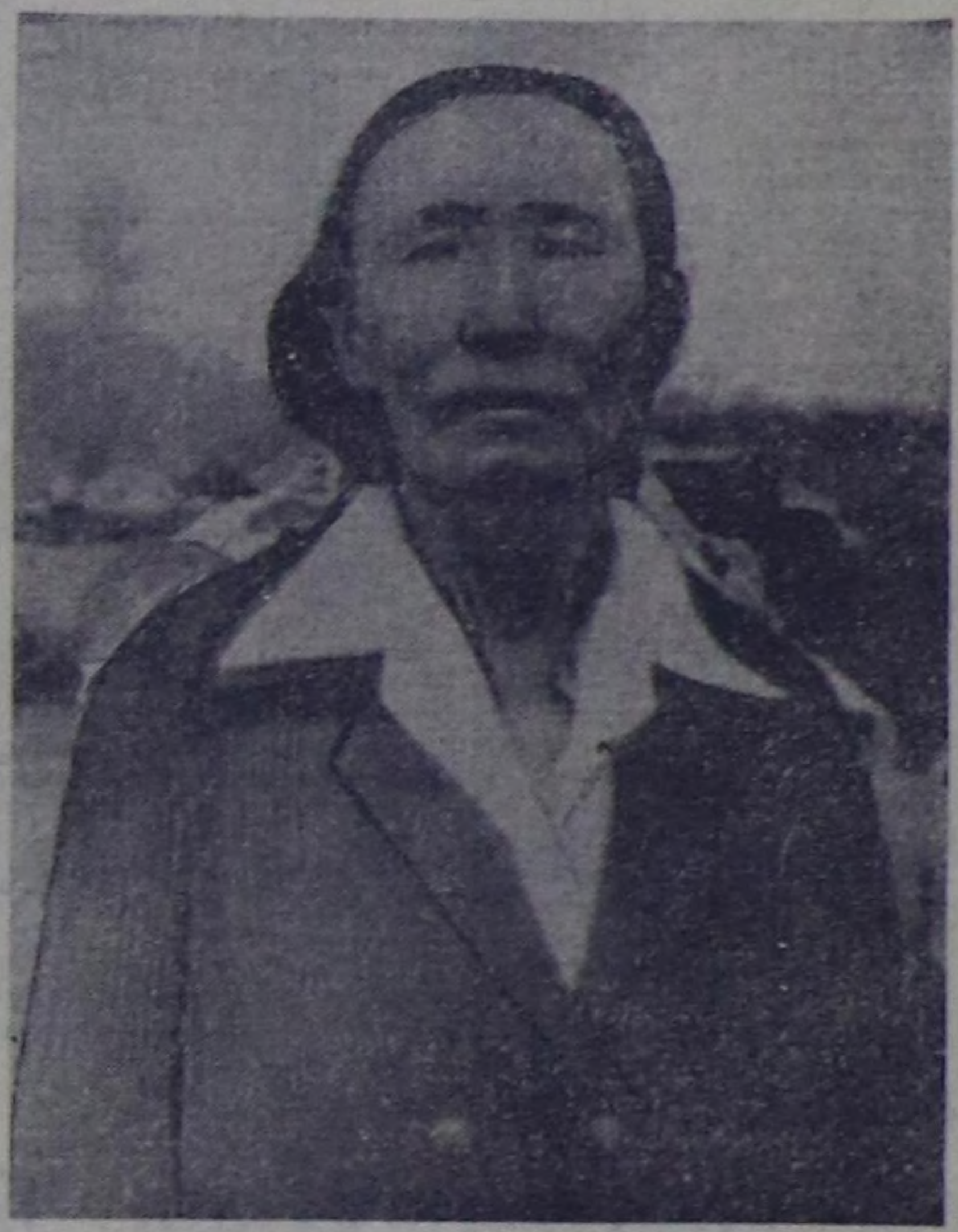

ТӨЛЕПТИГ УТКУУР ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга үлүг-хуузун киириштирбишаан база Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка «Улуг-Хая» совхозтуң № 2 салбырының ишчилери идепкейлиг киржип турарлар.

Юбилейлиг чылда салбырның ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинче идепкейлиг кирген. Бо чылдың сентябрьның 20-де-ле 1229 тонна сигенни белеткээш, планныг даалгазын салбыр күүседипкен. Оон аңгыда 600 тонна силосту салган болгаш ооң барык 500 тонна хирезин төп фермага белеткээн. Ол ажылга коммунист Ондар Төмүр-оол удурткан бир механизастаттынган бригадада 8 трактор звенозу хаара туттунган. Оларның аразында социалистиг чарыш калбарган болгаш оон түңнелин беш хонгаш-ла үндүрүп турар. Трактористер Кызыл-оол Кандан, Эрес-оол Ховалыг, Николай Цыбин олар хүн үлүүн 130—150 хуу күүседип, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Мал чеминиң белеткелинге Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазының ишчилери база идепкейлиг киржип, 65 тонна сигенни, 40 тонна будук-бүрүнү белеткээннер. Оон аңгыда хойжу бригаданың бригадири Оолак Данов удурткан звено 170 тонна сигенни кескеш, сараатаан.

Салбырның саанчылары база бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарлар. Олар бо чылдың эрткен айларында 270 ажыг тонна сүттү саап, оон 231 тонназын күрүнеге саткан болгаш чыл планын күүседир чеде берген. Мурнакчы саанчылар Соскармаа Ондар, Вера Увангур, Уйнукай Сат, Мария Донгак олар бир инектен 1309—1490 кг сүттү саап, мурнакчылар болуп турар.

Юбилейлиг чылда № 2 салбырның малчыннары төрүүр чүс хойга онзаштыр 70 хураганы алган. Малчын Кыргыс Чамбаа чүс хойдан 100 хураганы алгаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ол бир баштан 3 кг 400 грамм дүктү кыргып алган.

Амгы үеде салбырның ишчилери келир кышка белеткел ажылын доозуп турар. Ниитизи-биле 13 кыштагның үүрмек септелгезин кылып чорутукан, 300 баш хой кирер бир кажааны, 2 чуртталга бажыңын немей туткан. Мал кажааларын болгаш кыштагларын септээр ийи звено ам-даа ажылдап турар.

«Улуг-Хаяның» № 2 салбырының ишчилери ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга хүлээп алыр чаа Конституцияны бүрүн-биле чүүлдүгзүнүп деткээн. Аңаа сорук кирген хойжулар, саанчылар болгаш тараажылар планныг даалгазын чедиишкинниг күүседир, юбилейни төлептиг уткуур дээш ажылдап турар.

К. СЕВЕК-ХУУРАК,
№ 2 салбырның эргелекчизи.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЧҮГЕ КҮҮСЕТТИНМЭЭНИЛ?

Республиканың тудугжулары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш бо хүннерде кызымак ажылдап турар. Ынчалза-даа чамдык тудуг эргелелдери кошкак ажылдап турар. Аңаа «Кызыл тудуг» эргелели база хамаарыжыр.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи чыл эгезинден бээр 4469 муң рубльдиң кээрэлиг ажылдарын кылыр тургаш, эрткен сес айларда 3833 муң рубльге чедирген, азы чүгле 88 хуу. А бир эвес чыл планын алыр болза, чүгле чартыы четкеп. Чыл төнчүзүнге чедир 3-ле ай арткан болгай. Боттарының күжү-биле кылып алыры тудуг ажылдарының чүгле 89,6 хуузун эрткен 8 айларда күүседип алган.

Эргелелдиң участоктарының хөй кезии планныг онаалдаларын күүсетпейн турар. Г. Чертовка удурткан № 1 тудуг участогу сес айларда планын 96,5 хуу, а Ю. Мартыновка удурткан № 2 тудуг участогу планныг онаалдазын чүгле 59,5 хуу чедирип, участоктар аразында чарышка сөөлгү черни ээлеп турар. Чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирериниң 8 айларда планын эргелел чүгле 51,1 хуу чедирген.

Ук эргелел мооң мурнунда чылдарда бедик көргүзүглерлиг ажылдап, хоорайның янзы-бүрү тудугларын ажыглалга кииреринге төлептиг үлүүн киириштирип келген. Ылаңгыя М. Шиповаленконуң удурткан бригадазы амга чедир кызымак ажылдап, эргелелдиң участоктарының аразында чарышка мурнакчыларның одуруун баштап турар. А эрткен 8 айларда эргелелдиң тудугжу 10 бригадаларындан чүгле М. Шиповаленконуң удурткан бригадазы планныг онаалдаларын 115 хуу күүсеткен. Арткан бригадалар планнарын күүсетпээн.

Ажылдың кошкак чоруп турарының бир кол чылдагааны —тудуг объектилерин материалдар-биле четче хандырбайн турарында. Ылаңгыя тудугларның даштыкы ажылдары доозулза-даа, оон иштики өрээлдериниң ханаларын ай-айы-биле саадады бээр чоруктар хөй. Чамдык тудуг материалдарының чедишпезинден тудугжуларны өске участоктарже чорудуп, күштү шын эвес ажыглап турар чүүлдер тудуг участоктарында эвээш эвес.

Чамдык тудугжу бригадаларда күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак тургустунган. Эрткен 8 айларда эргелелден 161 кижи ажылга кандыг-даа чылдагаан чокка үнмээн. Ылаңгыя Ю. Нешатаевтиң, А. Пашковтуң, С. Белоусовтуң, В. Моңгуштуң удурткан бригадаларында чылдагаан чокка ажыл шагы үзер чоруктар бар.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективиниң мурнунда сорулгалар улуг. Октябрьның 60 чылынга уткуштур хөгжүм-шии театрының тудуун доосказ, ажыглалга киирер, 4-кү микрорайонда магазинниң тудуун база доозар. Ынчангаш ажыл-иштиң үениң негелдезинге дүүштүр организастап тургаш, планныг онаалдаларның күүселдезин хандырар ужурлуг бис.

С. САНДАН.
тудугжу бригадир.

НОГААН АРГА-АРЫГ ТУРАСКААЛДАР

Октябрьның төрээн чери ышкаш, ол хире хөй ногаан арга-ыяш байлакшылын чаартып, тургузуп турар ындыг чурт делегейде чок. Совет эрге-чагырганың чылдарында тарып, олуртукан арга-ыяш амгы үеде 30 миллион гектар черде шимээрген турар. Амгы үеде чыл санында-ла революция мурнундагы Россияның бүгү төөгүзүнде кылдынганындан хөй ыяштарны олуртуп турар апарган.

Күрүнениң амыдыралында төөгүлүг болуушкуннарның херечилери—арга-ыяштар чер болганда өзүп үнүп турар. Ол дээрге, баштайгы коммунистиг субботниктер, ыяш олуртуруунуң баштайгы шалыпчы айларының үезинде совет улустуң салып каан дириг тураскаалдары-дыр. Амгы үеде Улуг Октябрьга алдар кылдыр ногаан арга-ыяш шөлдерин, парктарны, скверлерни, аллеяларны тургузуп турар. Оларның аразында—Москва чоогунда тургузуп эгелеп турар улуг арга-ыяш паргы, найысылалдың Пролетар районунда парк, ССРЭ-ниң УАЧД-зинде аллея база бар.

Дөрт муң ажыг хоорайларда болгаш суурларда ногаан арга-ыяш тураскаалдарын үндезилеп тургускулаан. Ол дээрге, Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар кылдыр чуртта эртип турар арга-ыяш олуртур болгаш ногаанчыдылганың талазы-биле шалыпчы айларның штавы — ССРЭ-ниң ыяш ажыл-агый черинге кээп турар четче эвес медээ-дир. Чүгле суурларны ногаанчыдары-биле ыяш өстүрер черлер 314 миллион дестерни тускайлап берген.

Ыяштарның онза үнелиг болгаш ховар породаларындан Бүгү-эвилелдиң пионер марыжының «ногаан эстафетазының» киржикчилериниң школаларга дендрарийлерни, аъргаларны, парктарны болгаш скверлерни тургузарынга лесоводтар база дузалааннар. Барык үш муң школаларның, уруглар садтарының, клубтарның, административтиг болгаш өске-даа тудугларның девискээрлерин ногаанчыдып, чаагайжыткан.

Д. СМИРНОВ,
СЭТА-ның корр.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

ЧЕМПИОН УТТУРГАН

Воскресенскиниң «Химик» командазының хоккейжилери октябрь 5-те чурттуң чемпионадының маргылдаазын бодунуң шолунге эрттиргеш, ат-сураглыг удурланыкчылар болур ЦСКА-ның командазын 3:2 санга удуп алган.

Москваның «Спартак» командазы ол хүн база чедиишкин чок болуп, Свердловскиниң «Автомобилист» командазының хоккейжилеринин халдаашкыннарынга удурланып шыдаваан. Свердловчулар 9:1 санга удуп алган. (СЭТА).

С А Н Д Е Ң

ТАЛЛИН. (СЭТА). Шыдыраага делегей чемпиону-биле ойнаар эрге дээш херээжен шыдыраачыларның чартык финал маргылдаазының Чибурданидзе болгаш Ахмыловсканың аразында он бирги салыын 41-ги коште соңгаарлаткан. Маргылдаада сан амдызында деңнен—5 : 5 болган.

Кызылчыларның кичээнгейинге

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп лганынга алдар кылдыр октябрьның 7-де бо черинии-биле 21 шакта Кызыл хоорайга байырлалдың фейерверигин кылыр.

Моол Арат Республиканың Завхан аймааның
артистериниң октябрь 8-те

УЛУГ КОНЦЕРТИ

Политчырыдышкын бажыңынга болур. Эгелээри 16.00, 19.00 шактарда. Билеттерни филармонияның төп кассазында садып турар. Коллективтиг чагыгларны 2-49-40 телефон дамчыштыр чагыдып ап болур.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ
МОСКВАДАН
11.00—ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязында.
12.15—«Ажылчын аңгы дугайында шүлүглел». Фильм-концерт.
13.00—Медээлер.
13.10—Совет композиторларның симфония чогаалдарын Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония оркестри күүседир. Дирижеру Б. Демченко.
13.55—ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязында. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга.
17.00—«Кезээде хүннеп турзун». Уруглар коллективтериниң концерти.
17.15—17.25—Чапсар.
17.25—Уругларга фильм. «Хемде оттар». Уран-чечен фильм.
КЫЗЫЛДАН
18.40—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
19.00—«Тараажы Накусов». Телефильм.
19.15—Телемедээлер.
19.30—Документалдыг фильм.
19.40—«Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуур». Дамчыдылга.
20.20—Чарлалдар.
МОСКВАДАН
20.25—«Кол шол». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.
20.50—«Орук». Уран-чечен телефильм.
21.55—ССРЭ-ниң ажылчы чоннарының улусчу чогаадылгазының Бүгү-эвилел фестивалының түңнел концерти. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—«Үе». Информастыг программа. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязында. Оон төнчүзүнде—ССРЭ-ниң ажылчы чоннарының улусчу чогаадылгазының Бүгү-эвилел фестивалының түңнел концерти. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылганың уламчызы.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

К И Н О

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Мультчыынды № 17 10.00, «Өг-бүлениң будулгаазыны» 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хар кадын» 11.00, 15.10, Киноклуб: «Келир үениң дайынчызы» 17.00, «Чоруушкун» 12.50, 18.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өшкен одагларның чырыы» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кызыл лента дилээн уруг» 15.20, «Изотоп» кафе» 17.00, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ; Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, секретарнаттың 2-23-35. солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16332. Чагыг № 238.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).
ТС—01082.